

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Katolická teologická fakulta
Ústav dějin křesťanského umění
Církevní dějiny

Jana Sedláčková

KAPLE SV. HUBERTA NA ZÁMKU KONOPIŠTĚ

Bakalářská práce

Vedoucí práce: PhDr. Petr Kubín, Ph.D.

PRAHA 2009

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucímu bakalářské práce PhDr. Petru Kubínovi, Ph.D. za konzultace a odborný dohled, dále Dr. Vojtěchu Eliášovi a P. Michaelu Josefu Pojezdnému, O.Praem. za spolupráci při obřadech v zámecké kapli.

Poděkování patří také kastelánce zámku, Ing. Marii Krejčové, Věře Tenčlové, vedoucí oddělení operativní evidence NPÚ středních Čech a Mgr. Františku Frňkovi za zpřístupnění archivních fondů Státního oblastního archivu v Praze.

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a v seznamu literatury a pramenů uvedla veškeré informační zdroje, které jsem použila.

V Benešově dne

Obsah

Úvod

1. Dějiny Konopiště

- 1.1 Založení Konopiště
- 1.2 Šternberkové a doba husitská
- 1.3 Neklidné 17. století
- 1.4 Vrtbové na Konopišti
- 1.5 František Ferdinand d'Este

2. Architektonický vývoj kaple

- 2.1 První podoba kaple
- 2.2 Stavební úpravy kaple za Jiřího Šternberka
- 2.3 Zásahy Vrtbů do podoby kaple
- 2.4 Poslední úprava na přelomu 19. a 20. století

3. Inventář kaple

- 3.1 Lazar Widman – historizující barokní gotika
- 3.2 Ze sbírek Františka Ferdinanda d'Este

4. Duchovní život za Františka Ferdinanda d'Este

- 4.1 Katolík František Ferdinand d'Este
- 4.2 Církevní svátky a slavnosti

5. Současné využití kaple

Závěr

Prameny a literatura

Seznam příloh

Anglická anotace

Úvod

Konopiště je jedním z nejnavštěvovanějších zámků v Čechách. Leží 40 km jižně od Prahy, nedaleko města Benešov, v rozsáhlém krajinném parku. Je vyhledávaným cílem tuzemských i zahraničních turistů, badatelů, vědců a filmařů.

Zámek se dochoval v podobě, jakou mu vtiskl poslední majitel Konopiště, František Ferdinand d'Este, následník rakousko-uherského trůnu. Ten nechal na přelomu 19. a 20. století zanedbaný objekt velkorysým způsobem zrekonstruovat, dal upravit přilehlý park a Růžovou zahradu a provedl razantní změny interiérů – vybavil je moderním technickým zařízením a vzácnými sbírkami, které pocházejí z velké části z dědictví po rodech Este a Obizzi z Itálie, zčásti z dědictví habsburského a také z vlastních sběratelských aktivit.

K prostorám, které si zaslouží největší pozornost, patří zámecká kaple. Byla vybudována v severním palácovém křídle již v době založení Konopiště významným českým rodem Benešoviců, pravděpodobně na konci 13. století. Postupnými úpravami měnila původní vzhled, a to až do dnešní podoby, která vznikla začátkem 20. století. Doposud se zámecké kapli věnovala pozornost jen v rámci celkových povrchových průzkumů nebo jako součásti zámeckého celku. Taktéž mobiliář kaple nebyl zpracován samostatně a až na jednotlivé výjimky se provedl pouze základní evidenční popis.

Vzhledem ke skutečnosti, že se zámecká kaple dostává stále více do popředí zájmu jak veřejnosti, o čemž svědčí velký počet svatebních obřadů v kapli, tak správy zámku v souvislosti s ožíváním církevních tradic a pořádáním kulturních akcí, pokusila jsem se shromáždit co nejvíce informací o zámecké kapli, vytřídit je a zpracovat a výsledek shrnout v bakalářské práci.

Z velké části jsem při shromažďování materiálu čerpala z materiálů SPÚSČ a základní evidence mobiliárního fondu SZ Konopiště, z vědeckých prací a z informací v inventárních knihách.

O Konopišti v prvních stoletích po jeho založení není k dispozici dostatek informací, aby se dalo určit a popsat, jak původní hrad, jeho okolí a interiéry přesně vypadaly. Držím se architektonických výzkumů a zpráv, které určily z různých sond jeho podobu, případně předkládají pravděpodobné možnosti původního vzhledu. Větší část práce zabírá dobu od 18. století po současnost. Nejvíce materiálu se zachovalo k období, kdy Konopiště vlastnil arcivévoda František Ferdinand d'Este, a to jak

písemných zpráv, tak fotografického fondu, uloženého v depozitářích na zámku Konopiště.

1. Dějiny zámku Konopiště

1.1 Založení Konopiště

Přesný rok založení Konopiště není znám. Za nejpravděpodobnější hypotézu lze považovat období mezi lety 1294, kdy došlo v panství Benešův k požáru¹ a 1318, kdy se poprvé objevuje Konopiště v pramenech v souvislosti se soudním sporem Beneše a Dobeše z Konopiště s Hynkem z Kouta². Také není doloženo, který z členů rodu Benešoviců Konopiště založil. Časově vymezený úsek napovídá, že zakladatelem mohl být buď probošt kapituly u sv. Víta v Praze Dobeš, nebo jeho synovci Tobiáš (Dobeš) z Benešova (který byl znám i s přídomek „z Bechyně“), pražský biskup, a Milota z Dědic³. V literatuře se jako zakladatel nejčastěji uvádí Tobiáš z Benešova, a to především z důvodu jeho významného politického postavení, které přímo volalo po vybudování mohutného a dobře opevněného sídla, jaké hrad Konopiště, coby nejčistší forma francouzského kastelu, představoval⁴. Jednalo se o období tzv. řádění braniborských tlup po porážce českého krále Přemysla Otakara II. v bitvě na Moravském poli u vesnice Suché Kruty dne 26. srpna 1278. „Po jeho násilné smrti politicky vyspělá část české šlechty, vedená Tobiášem z Bechyně (z Benešova) a Purkartem z Janovic, nejenže nepřipustila ohrožení samotné existence českého státu, ale podnikla rozhodný a úspěšný krok k obnovení královské moci mladého Václava II.“⁵ Poručníkem nezletilého krále Václava se stal Oto Braniborský, jenž se snažil na úkor českých zemí posílit vlastní pozice a nechal své posádky rabovat a loupit, dokud se česká šlechta, seskupená právě kolem pražského biskupa Tobiáše z Bechyně, nepokusila situaci řešit vykoupením Václava z braniborského zajetí⁶. „I když se konečně dne 24. máje 1283 nastával skutečný příjezd mladého panovníka...veškeré duchovenstvo, vedením biskupa Dobeše, sprovázelo ho v procesí se zpěvem na Hrad, ana i staroslavná píseň „Hospodine, pomiluj ny“ rozléhala se široko daleko.“⁷

¹ Srov. PROCHÁZKOVÁ Eva: Benešov, Praha – Litomyšl: Paseka, 2005, 9.

² Srov. DURDÍK Tomáš: Hrady kastelového typu 13. století ve střední Evropě, Praha: Academia, 1998, 50.

³ Srov. DURDÍK Tomáš: Hrady kastelového typu 13. století ve střední Evropě, 50.

⁴ Srov. TYWONIAK Jiří: Benešov a Konopiště v minulosti, Benešov: Polygos Benešov, 1992, 45.

⁵ SPĚVÁČEK Jiří: Karel IV., Praha: Svoboda, 1980, 20.

⁶ Srov. HARNA Josef – FIŠER Rudolf: Dějiny českých zemí I., Praha: Fortuna, 1995, 105.

⁷ PALACKÝ František: Z Dějin národu českého, Praha: Československý spisovatel, 114.

Nepříznivé poměry v zemi a doba násilí a nejistoty se zřejmě staly důvodem, proč byla stavba pojata s důrazem na obranyschopnost sídla, jako mnohověžový hrad francouzského typu⁸, který v českých zemích neměl obdoby.

Jádro hradu mělo dvě části – vlastní hrad a předhradí, které byly spojeny v jeden celek asi 30m vysokou a 3m silnou zdí. Zeď byla opatřena cimbuřím a zpevněna na nárožích a uprostřed zdí věžemi. Celý obranný systém ukazuje, že projektant byl dobře obeznámen s nejnávštějšími principy architektonického a fortifikačního tvoření v západní Evropě a do projektu začlenil jak tradiční domácí fortifikační prvky, tak i prvky vyspělých forem francouzských pevností – kastelů⁹.

Rod Benešoviců, jehož členové volili převážně duchovní dráhu, pomalu vymíral.

Poslední člen rodu Tobiáš z Benešova odkázal panství svému příbuznému Zdeslavovi ze Šternberka. Se souhlasem krále Jana Lucemburského přebírá v roce 1327

Konopiště do svého držení rod Šternberků na celých 275 let¹⁰.

1.2 Šternberkové a doba husitská

Šternberkům bylo umožněno zdědit Konopiště po svých příbuzných díky

Inauguračnímu diplomu. Inaugurační diplom krále Jana Lucemburského z roku 1310 omezil práva královské komory na odúmrť ve prospěch širšího příbuzenstva pozůstalých, dědit mohli už nejen synové a dcery, ale i bratři a jejich potomci¹¹.

Dlouhé období, kdy na Konopišti sídlili Šternberkové, nejvíce poznamenaly husitské války. Poprvé přišel do přímého kontaktu s husitským hnutím Petr Konopišťský v roce 1420. V květnu toho roku, to znamená v etapě převahy radikálních sil, se z Tábora do Prahy přemísťovaly oddíly husitských vojsk na pomoc před křížovou výpravou. Petr Konopišťský se s nimi střetl nejdříve v Benešově. „Uslyšev Zikmund, že Žižka obmýšlel táhnouti se svými ku Praze, vypravil proti němu asi 10 000 jezdců pod správou pánů Václava z Dubé, Petra Konopišťského ze Šternberka...nadto chrániti dal město Benešov rytířem Hanušem z Polenska“¹². Později se Petr Konopišťský zapojil do bitvy pod Vyšehradem, kde 1. listopadu téhož roku zahynul¹³.

⁸ Srov. HEROUT Jaroslav: Staletí kolem nás, Praha: Panorama, 1981, 60.

⁹ Srov. MENCLOVÁ Dobroslava: České hrady I., Praha: Svoboda, 1972, 316.

¹⁰ Srov. PROCHÁZKOVÁ Eva: Benešov, 10.

¹¹ Srov. HARNA J. – FIŠER R.: Dějiny českých zemí I., 116.

¹² PALACKÝ F.: Z Dějin národu českého, 136-137.

¹³ Srov. PROCHÁZKOVÁ E.: Benešov, 10.

Petr Konopišťský se v roce 1415 oženil s Perchtou z Kravař, členkou plumlovské větve kravařského rodu. Měli spolu dvě děti, Petra a Elišku. Po smrti manžela děti vychovávala sama a starala se zároveň jako jejich poručnice o panství Konopiště a Šternberk¹⁴. V roce 1423 se Konopiště stalo svědkem hádání kněží a mistrů pražské univerzity s tábořskými kněžími a mistry, kterým sněm na hradě Perchta z Kravař¹⁵ umožnila. Perchta sympatizovala s umírněným křídlem Pražanů a zastávala pozitivní stanovisko ke čtyřem pražským artikulům¹⁶, přijatých na čáslavském sněmu roku 1421. Zemřela v roce 1447 na hradě Velešín. Pohřbena je ve vysebrodském klášteře¹⁷. Zajímavou informaci přináší průvodcovský text zámku Konopiště, kde se píše, že strýci Perchty, Smilu ze Šternberka, se na Konopišti v roce 1425 narodila dcera Kunhuta¹⁸. Je pravděpodobné, že Kunhuta byla pokřtěna v hradní kapli na Konopišti, zasvěcené v té době sv. Jiljí, neboť křtění nemluvnat bylo běžnou formou křtu podle Origena již od apoštolů¹⁹. Kunhuta ze Šternberka byla později provdána za Jiřího z Poděbrad. Dalším členem rodu, který se pohyboval v nejbližším okolí „husitského krále“, byl Zdeněk Konopišťský. Jako nejvyšší purkrabí vyhlásil dne 2. března 1458 výsledky voleb českého krále: „...po vykonané ve sněmu motlitbě nejvyšší purkrabí Zdeněk ze Šternberka...poklekna před dávným přítelem, hlasem nadšeným zvolal: 'Živ buď Jiří, král český!'“²⁰. Prvotní náklonnost se přibližně v době, kdy papež Pavel II. v roce 1466 uvrhl na Jiřího církevní klatbu, zdůvodněnou tolerantním přístupem krále ke kacířství, změnila v otevřené nepřátelství²¹. V roce 1467 stanul Zdeněk ze Šternberka v čele opozice proti králi, sdružené v Zelenohorské jednotě²². Král Jiří dal v reakci na odboj pokyn k obsazení všech hradů Zdeňka ze Šternberka, to znamená i Konopiště, královským vojskem²³. Hrad byl obležen 14 baštami a hradbami, hradní posádce o 500 lidech velel Markvart z Kralovic, královští měli 2000 lidí²⁴. Jak jsem již v úvodu poznamenala, Konopiště bylo postaveno jako hradní pevnost, prioritně zaměřená na odolnost vůči nepřátelským útokům. Nakolik byl záměr stavitelů úspěšný, prokázal právě útok královských vojsk a jejich následná blokáda. Hradní

¹⁴ Srov. BALETKA Tomáš: Páni z Kravař. Z Moravy až na konec světa, Praha – NLN, 2003, 129.

¹⁵ Srov. JIREČEK Josef: Rukověť k dějinám literatury české II., Praha 1876, 142.

¹⁶ Srov. PROCHÁZKOVÁ E.: Benešov, 10.

¹⁷ Srov. BALETKA Tomáš: Páni z Kravař, 129.

¹⁸ Srov. KREJČOVÁ M.: Zámek Konopiště.

¹⁹ Srov. BERGER Rupert: Liturgický slovník, Praha: Vyšehrad, 2008, 222.

²⁰ PALACKÝ F.: Z Dějin národu českého, 259.

²¹ Srov. HARNA J. – FIŠER R.: Dějiny českých zemí I., 182-183.

²² Srov. PROCHÁZKOVÁ E.: Benešov, 10.

²³ Srov. PROCHÁZKOVÁ E.: Benešov, 10.

²⁴ Srov. KASÍČKA: Zámek Konopiště. Stavebně historický průzkum zámku. Praha, 1975, 4.

posádka bránila Konopiště plných 18 měsíců, než se dobrovolně vzdala. Důvodem rezignace bylo vyčerpání potravinových zásob a hlad. Spolu s přilehlým Benešovem dostal po obsazení Konopiště do zástavy syn Jiřího z Poděbrad, Hynek Münsterberský²⁵. Šternberkům se zabavené statky včetně Konopiště vrátili na pokyn nového krále Vladislava Jagellonského v roce 1479²⁶. Od roku 1495 byl majitelem Konopiště Jiří ze Šternberka, jemuž je přisuzována významná úprava hradní kaple a celého severního paláce²⁷.

O následujících generacích Šternberků víme jen málo. Hrad Konopiště je několikrát zmiňován v pamětech posledních Rožmberků jako místo, kde Vilém z Rožmberka, nejvyšší purkrabí a jeho bratr Petr Vok několikrát nocovali při svých cestách do Prahy a zpět v letech 1574 – 1609²⁸.

Když v roce 1576 zemřel císař Maxmilián II., jeho syn Rudolf II. spolu s matkou a bratry přerušil pobyt v Linci a odjel do Prahy zařizovat pohřeb. 23. prosince se průvod zastavil na Konopišti, které v té době vlastnil Jan ze Šternberka. Císařská rodina zůstala na hradě přes noc a další den pak pokračovala dále do Prahy²⁹.

Šternberkové sídlili na Konopišti do roku 1603. Po téměř třech stech letech byli nuceni hrad, který byl zatížen dluhy, prodat. Vdovec po Alžbětě ze Šternberka, Arkleb z Kunovic, nejdříve musel majetek zbavit všech pohledávek. Dědičné nároky vůči Konopišti měl i Petr z Rožmberka. Arkleb z Kunovic mu 29. října zaslal žádost o rezignaci na panství Konopiště. „29. octobris, v středu po památce sv. Šimona Judy, vyšlo žádostivé psaní od pana Arkleba z Kunovic a na Konopišti s přimluvou snažnou pana komorníka nejvyššího, pana Adama z Šternberka, ku panu vladařovi domu rožmberského, aby se kšaftu někdy urozené paní Alžběty z Šternberka o statku konopišťským učiněného odepsati a tudy pánu s dědici dobře učiniti ráčil.“³⁰. Za 110 000 kop míšenských grošů koupila Konopiště Dorota Hodějovská, rozená Hrzánová z Harrasova³¹.

²⁵ Srov. PROCHÁZKOVÁ E.: Benešov, 10.

²⁶ Srov. KAŠIČKA: Zámek Konopiště, 4.

²⁷ Srov. TYWONIAK Jiří: Benešov a Konopiště v minulosti, 83.

²⁸ Srov. BŘEZAN Václav: Životy posledních Rožmberků I., II., Praha: Svoboda, 1985, 262, 312, 342, 343, 348, 349, 468, 469, 603.

²⁹ Srov. JANÁČEK Josef: Rudolf II. a jeho doba, Praha – Litomyšl: Paseka, 1997, 170.

³⁰ BŘEZAN V.: Životy posledních Rožmberků II., 568-569.

³¹ Srov. KAŠIČKA: Zámek Konopiště, 7.

1.3 Neklidné 17. století

Počátky 17. století jsou poznamenány napětím mezi katolickou a protestantskou stranou. Českým zemím zaručoval náboženskou svobodu Rudolfův majestát, který si stavy vynutily na císaři Rudolfovi II. v roce 1609³². Ovšem už v roce 1618 vypukl pražskou defenestrací konflikt, do něhož se postupně zapojila většina evropských zemí. Tricetiletá válka zapříčinila dalekosáhlé ekonomické a politické důsledky, pro české země kromě jiného zdrcující porážku stavů, konfiskaci majetku, násilnou rekatolizaci a rozsáhlou emigraci³³.

Rod Hodějovských, který oplýval značným bohatstvím a nemalou měrou přispěl k proměně středověkého hradu Konopiště na pohodlné renesanční sídlo³⁴, stál na straně habsburské opozice, v září roku 1620 poskytl Hodějovští na svém panství dokonce na nějaký čas ubytování Fridrichu Falckému, zimnímu králi³⁵. Za účast v protihabsburském odboji byli odsouzeni po bělohorské bitvě konfiskační komisí ke ztrátě dvou třetin majetku, včetně Konopiště³⁶.

Následovalo téměř stoleté období, kdy se panství postupně dostávalo do větších a větších finančních problémů, majitelé se střídali v krátkých časových intervalech, hrad trpěl následky lidových povstání a okupací švédskými vojsky³⁷.

Bohuslav Balbín v letech 1679 – 1687 vydává encyklopedický spis Rozmanitosti z historie Království českého, v němž se zmiňuje i o Konopišti. Jak píše, sám hrad viděl a prohlédl si ho³⁸. Balbín popisuje Konopiště jako velmi pevný hrad³⁹, který by po drobných opravách a se srdnatým správcem mohl být považován za nedobytný⁴⁰. Nepříznivé období skončilo až s příchodem Vrtbů, v dražbě roku 1716 ho jmenovitě zakoupil Jan Josef Vrtba, rytíř zlatého rouna, nejvyšší purkrabí království Českého. Zámek byl vydražen za 331 000 rýnských zlatých⁴¹. K odhadnutí ceny sloužila zpráva královských radů z roku 1715 s podrobným popisem panství – zámecké budovy i veškerého příslušenství. V soupisu je zmiňována několikrát také kaple: „V třetím štoku kaple, při níž pokoj, sklep suchý a velká síň. V čtvrtém štoku nad touž kaplí

³² Srov. HROCH Miroslav: Evropa. Historické události. Praha: Máj, 1980, 104.

³³ Srov. HROCH M.: Evropa. Historické události. 106-107.

³⁴ Srov. TYWONIAK Jiří: Benešov a Konopiště v minulosti, 123.

³⁵ Srov. PERNES Jiří: O trůn a lásku. Dramatický život a tragická smrt Františka Ferdinanda d'Este, Praha: Brána, 2007, 201.

³⁶ Srov. KAŠIČKA: Zámek Konopiště, 8.

³⁷ Srov. TYWONIAK Jiří: Benešov a Konopiště v minulosti, 133.

³⁸ Srov. BALBÍN Bohuslav: Krásy a bohatství české země, Praha: Panorama, 1986, 258.

³⁹ Srov. BALBÍN B.: Krásy a bohatství české země, 213.

⁴⁰ Srov. BALBÍN B.: Krásy a bohatství české země, 294.

⁴¹ Srov. TYWONIAK Jiří: Benešov a Konopiště v minulosti, 166..

palác velký bez kamen, komory 2, z nich do menší věže se jde, podle těch ambit a z něho schůdky do velké věže. Po druhý straně téhož dílu stavení jsou pokoje tři s komorou... podle těch pokojů zase ambit od dřeva, z něhož pod velkou věží do kapli se vchází. ... Šacuje se tento díl stavení s některými zvláště poznamenaným příslušenstvím při kapli a pokojích za 1000 kop míšeňských.⁴²

1.4 Vrtbové na Konopišti

Vrtbové odvozují svůj původ od blahoslaveného Hroznaty⁴³, probošta a zakladatele tepelského kláštera⁴⁴. „Velmož Hroznata, který kdysi patřil mezi přední muže v zemi, který několikrát navštívil papežskou kurii a táhl osvobodit Svatou zemi, který vstoupil do dějin bezprecedentním využitím diplomatického materiálu a založením dvou velkých premonstrátských klášterů, asi zemřel ve vězení na bezvýznamném hradě za hranicemi své země kvůli bezvýznamnému sporu o území na samých hranicích českého státu.“⁴⁵

Vrtbové vlastnili panství Konopiště 114 let, od roku 1716 do roku 1830. Hned první držitel Konopiště, výše zmiňovaný Jan Josef z Vrtby, zahájil rozsáhlé stavební úpravy objektu. Hlavní vchod byl v roce 1725 přemístěn ze západní na východní stranu zámku, přilehlý příkop překlenul kamenný most, který ústil do nově otevřeného vjezdu vedle velké věže. Předmostí dodala reprezentativní vzhled ozdobná brána podle návrhu Františka Maxmiliána Kaňky se sochami z dílny Matyáše Bernarda Brauna. Nádvoří zámku ve stejném roce rozdělilo na dvě části dvorní křídlo s hlavním schodištěm⁴⁶.

Po smrti Jana Josefa z Vrtby v roce 1734 získal panství jeho synovec František Václav Vrtba⁴⁷. Na panství byli pozváni sochař Lazar Widmann a malíř František Julius Lux, aby doplnili interiéry zámku dekorativními prvky. Mezi lety 1745 a 1747 vytvořili oba umělci v zámku majestátní dílo v podobě fresky hlavního sálu jižního křídla, Velké jídelny a rezbářskou výzdobu téhož sálu, jakož i výzdobu zámecké kaple v duchu historizující barokní gotiky⁴⁸. Jak nástrovní malba, tak sochařská výzdoba se na zámku

⁴² KAŠIČKA: Zámek Konopiště, 12.

⁴³ Srov. KUBÍN Petr: Blahoslavený Hroznata. Kritický životopis. Praha: Vyšehrad, 2000, 79.

⁴⁴ Srov. KUBÍN P.: Blahoslavený Hroznata, 69.

⁴⁵ KUBÍN P.: Blahoslavený Hroznata, 223.

⁴⁶ Srov. KAŠIČKA: Zámek Konopiště, 14.

⁴⁷ Srov. KAŠIČKA: Zámek Konopiště, 14.

⁴⁸ Srov. PREISS Pavel: František Julius Lux. Západočeský rokokový malíř, Praha: Skriptorium, 2000, 70.

zachovaly dodnes. Widmannovo dílo je blíže popsáno a rozvedeno v dalších kapitolách.

Vrtbovský salon a Velká jídelna jsou umístěny v trojpatrovém jižním křídle, jehož vznik inicioval František Václav Vrtba v letech 1745 – 1746. Přibližně ve stejné době nechal František Václav zasypat polovinu příkopu a na nově vzniklém prostoru založil okrasnou zahradu. Snížil výšku čtyř věží, nárožní věž jihovýchodní nechal odstranit úplně⁴⁹.

František Václav zemřel v roce 1762. K dalším stavebním činnostem v následujících letech patřily oprava velké věže, opravy střech a běžné udržovací práce⁵⁰.

Posledním majitelem Konopiště z rodu Vrtbů byl František Josef Vrtba. Po jeho smrti v roce 1830 získává panství kníže Jan Karel Lobkovic⁵¹.

Olejomalby Jana Josefa z Vrtby a jeho ženy Antonie z Heissensteinu, stejně jako posledního Vrtby Františka Josefa, jsou umístěny v tzv. Vrtbovském salonu v jihovýchodní nárožní místnosti zámku, která je součástí prvního zámeckého okruhu. V salonu jsou kromě podobizny Vrtbů ukázky týnecké kameniny z manufaktury založené Františkem Josefem Vrtbou v roce 1791, rodokmeny Vrtbů nebo zarámovaný výuční list kuchaře Vrtbů Františka Stehlíka.

Lobkovicové na Konopišti pobýli pouhých 57 let. Už v roce 1887 prodal František Lobkovic Konopiště Františku Ferdinandovi d'Este. O prodeji píše Lobkovic řediteli panství následující zprávu: „Od 1. března jest Jeho císařská Výsost majitelem Konopiště a Vy, jakož i všichni úředníci a služebníci nejsou více mí, nýbrž služebníci Jeho císařské Výsosti... Váš krvácejícím srdcem se loučící bývalý pán František kníže Lobkovic.“⁵²

1.5 František Ferdinand d'Este

František Ferdinand d'Este se narodil 18. prosince 1863 jako prvorozený syn arcivévody Karla Ludvíka, bratra císaře Františka Josefa I.⁵³

„V jeho povaze se promítaly ty nejlepší i nejhorší vlastnosti dvou nejstarších evropských panovnických rodů: Bourbonů, k jejichž potomkům se řadil po matce, a Habsburků, k nimž náležel po otci.“⁵⁴

⁴⁹ Srov. KAŠIČKA: Zámek Konopiště, 15.

⁵⁰ Srov. KAŠIČKA: Zámek Konopiště, 15.

⁵¹ Srov. TYWONIAK Jiří: Benešov a Konopiště v minulosti, 228.

⁵² JISKRA, 25.1.1912

⁵³ Srov. PERNES J.: O trůn a lásku, 33.

Ve svých dvanácti letech zdědil mladý arcivévoda obrovský majetek po rodech Este a Obizzi z Itálie, rodech spřízněných s Habsburky. Podle ustanovení pětisetstránkové závěti posledního člena rodu Este, Ferdinanda V., získal v roce 1875 modenský majetek spolu s právem, resp. povinností přijmout predikát d'Este a s ním spojené nároky na vládu v Modeně, v té době již sotva uskutečnitelné⁵⁵. Po smrti korunního prince Rudolfa v roce 1889 se stal František Ferdinand neoficiálním následníkem trůnu rakousko-uherské monarchie, po smrti svého otce Karla Ludvíka v roce 1896 nabylo následnictví právoplatnosti⁵⁶. Modenské dědictví umožnilo Františku Ferdinandovi zakoupit v roce 1887 od knížete Františka Lobkovice zadlužené konopištské panství⁵⁷ a provést velkoryse pojatou přestavbu zámku, jejímž vedením byl pověřen architekt Josef Mocker. Prováděcí práce byly svěřeny stavitelům Emanuelu Vrzalovi a Františku Kinzlovi, interiéry obohatil řezbářskou a štukatérskou prací architekt František Schmoranz, podle návrhů architekta Fröda byla upravena samostatně zámecká kaple⁵⁸.

Všechny stavební úpravy byly podřízeny snaze vytvořit z Konopiště klidné rodinné sídlo, moderně vybavené, respektující zároveň historickou původnost a zachovávající hodnotné architektonické detaily.

Rozruch na císařském dvoře ve Vídni vyvolal František Ferdinand d'Este výběrem své životní partnerky. U členů panovnické rodiny bylo zvykem podřizovat své osobní představy zájmům arcidomu. V rámci rodiny byl neomezeným vládcem císař, jenž v souladu s rodinným statutem rozhodoval o všech příslušnících rodiny, jejich výchově, poručnictví, apanáži, manželství.

Hraběnka Chotková nebyla shledána vhodnou volbou a arcivévoda dostal nepokrytě najevo, že své rozhodnutí musí zvážit a přehodnotit⁵⁹.

Rod Chotků patřil k nejstarším českým šlechtickým rodům, poprvé je připomínán v roce 1379, jeho členové zastávali po celou dobu významná postavení, proslavili se jako diplomaté, vojáci, úředníci i podporovatelé vzdělanosti a kultury⁶⁰. Jakkoliv se jednalo o rod vážený, nedosahoval rovnorodosti s arcivévodským rodem habsburským a nesplňoval nároky na něj kladené.

⁵⁴ PERNES J.: O trůn a lásku, 184.

⁵⁵ Srov. CHROMÝ Mojmir: František Ferdinand d'Este a Hohenberkové, Heraldická ročenka 1989, 6.

⁵⁶ Srov. TYWONIAK Jiří: Benešov a Konopiště v minulosti, 264..

⁵⁷ Srov. VESELÝ František: Konopiště. Vzpomínky a příspěvky k charakteristice, Praha, 1921, 59.

⁵⁸ Srov. TYWONIAK Jiří: Benešov a Konopiště v minulosti, 283.

⁵⁹ Srov. GALANDAUER Jan: František Ferdinand d'Este, Praha, 1993, 83-84.

⁶⁰ Srov. PERNES J.: O trůn a lásku, 113.

František Ferdinand si byl komplikací spojených s povolením k sňatku dobře vědom. Přesto na císaře neustále apeloval, své žádosti a prosby směřované císaři, který jediný mohl sňatek povolit, podbarvoval citovými vyznáními, podkládal argumenty, které vyznívaly v jeho prospěch, doplňoval postřehy z konzultací se znalcem rakouských ústavních zákonů, Vladimírem Beckem⁶¹.

František Josef I. po několika letech neúspěšných pokusů přimět Františka Ferdinanda, aby od svého úmyslu upustil, rezignoval a 8. dubna 1900 dal souhlas k sňatku pod podmínkou tzv. renunciacie, slavnostní přísahy, která předcházela sňatku a která upravovala a jasně vymezovala postavení manželky a dětí z morganatického manželství vzešlých. Konkrétně se jednalo o zřeknutí se práv na následnictví trůnu pro děti i jejich další potomky⁶².

Žofie zároveň obdržela od císaře titul kněžna z Hohenbergu, v roce 1909 byla dále povýšena na vévodkyni. Svatba se konala 1.7.1900 v Zákupcích, vdovském sídle nevlastní matky Františka Ferdinanda Marie Terezie, která jako jedna z mála stála pevně na straně svého syna a podporovala ho v jeho rozhodnutí oženit se s hraběnkou⁶³.

Manželství Františka Ferdinanda a Žofie se stalo příkladem šťastného, harmonického soužití, předčilo veškerá očekávání a nezdalo sebemenší důvod jejich nepřátelům k naplnění negativních předpovědí. Prvním potomkem manželů byla dcera Žofinka, narozená v roce 1901. V roce 1902 se narodil syn Maxmilián a v roce 1904 ještě syn Ernest. Rodinné štěstí netrvalo dlouho. V roce 1914 došlo při inspekční cestě arcivévodky k tragédii, která způsobila celosvětový válečný konflikt, první světovou válku. Na nábřeží v hlavním městě Bosny Sarajevu ukončil život manželů srbský anarchista Gavrilo Princip dvěma výstřely z revolveru, oba výstřely znamenaly zranění neslučitelná se životem, František Ferdinand a jeho milovaná žena zemřeli nedlouho po atentátu v rezidenci guvernéra Potioreka. Pohřeb se konal 4. července 1914 za velké účasti předních představitelů významných šlechtických rodů. František Ferdinand d'Este a jeho žena, vévodkyně Žofie, byli poté pochováni v rodinné hrobce v Artstettenu.

Málokdo si dokáže představit, co znamenala zpráva o smrti rodičů pro malé sirotky.

Poručníkem se jim stal hrabě Thun a mladší sestra Žofie Jindřiška. 16.4. 1919 všichni

⁶¹ Srov. PERNES J.: O trůn a lásku, 121.

⁶² Srov. DVOŘÁK L.: Sňatek arciknížete Františka Ferdinanda a právní účinky jeho prohlášení z 28.6.1900. Příspěvek ku theorii práva ústavního (zvláštní otisk z Národních listů), Praha 1900.

⁶³ Srov. GALANDAUER J.: František Ferdinand d'Este, 88.

tří museli Konopiště navždy opustit⁶⁴, v roce 1921 jim byl nově vzniklým Československým státem zámek vyvlastněn.

Sarajevský atentát zdrtil i nejbližší přátele a spolupracovníky zavražděných manželů. Nejvěrnější z následníkových spolupracovníků, plukovník Alexandr Brosch von Aarenau, své pocity popsal takto: „Nemohu už mluvit, jsem napůl šílený bolestí a vztekem. Jestli někdy nabudu rovnováhy, bude to asi trvat mnoho let; do té doby jsem neschopen jediné rozumné myšlenky. Nyní jsem schopen rozeznat to, že osud, zdá se, chce zpečetit naši porážku, a proto především odstranil toho jediného člověka, který byl schopen ji zastavit. Finis Austriae!“⁶⁵ Otřes, kterým pro plukovníka smrt Františka Ferdinanda byla, nikdy nepřekonal. Ihned po vypuknutí Velké války odjel v čele svého pluku na ruskou frontu, kde v srpnu 1914 padl. „Ti, kdož jej znali, se shodují v tom, že smrt hledal.“⁶⁶

O Františku Ferdinandovi bylo známo, že se případné války obával, protože předpokládal, že by ji monarchie nepřežila. Z tohoto důvodu také vyvíjel intenzivní zahraničně-politické iniciativy a snahy o sblížení a spojení s Ruskem, Řeckem, Rumunskem. Americký historik Robert Kann napsal, že svět se přiblížil válce následníkovou smrtí nikoliv kvůli sarajevské tragédii, ale spíše proto, že pak již nepůsobily tyto zahraničně-politické postoje Františka Ferdinanda⁶⁷

V první světové válce zahynulo přes 10 miliónů lidí, 3 a půl miliónu jich bylo zmrzačeno, 19 miliónu zraněno, byly zpustošeny rozsáhlé oblasti, zničeny kulturní památky, narušeny morální hodnoty⁶⁸.

⁶⁴ Srov. PEKARĚ Josef: Omyly a nebezpečí pozemkové reformy, Praha 1923, 63-67.

⁶⁵ PERNES J.: O trůn a lásku, 238.

⁶⁶ PERNES J.: O trůn a lásku, 251.

⁶⁷ ŠEDIVÝ Ivan: Češi, české země a Velká válka 1914 – 1918, Praha – NLN, 2001, 24.

⁶⁸ Srov. CHARVÁT Jaroslav: Světové dějiny, Praha, 1981, 454.

2. Architektonický vývoj kaple

2.1 První podoba kaple

Při hledání podkladů ke kapitole Architektonický vývoj kaple jsem narazila na problém absence zpráv o prvotní podobě hradu. Veškeré údaje z archivních fondů SÚA v Praze, archivních zdrojů NPÚ středních Čech, Vrtbovského archivu, Státního okresního archivu Benešov, jež jsem objevila, jsou již spolu s údaji vytěženými z archivů, kam se mi nepodařilo proniknout, pečlivě shromážděny ve stavebně historickém průzkumu Zámek Konopiště autorů Ing. arch. Kašičky a Dr. O.

Novosadské. Aby tato část bakalářské práce nespočívala tedy jen v pouhém opisování informací zpracovaných vyčerpávajícím způsobem výše uvedenými odborníky, využila jsem při práci svých vlastních znalostí objektu, nejen prostor přístupných veřejnosti, ale i depozitářů a všech běžně nedostupných míst, ke kterým mám jako správce depozitářů a zámeckých sbírek na zámku Konopiště volný přístup, a k použitým informacím jsem se snažila zařadit vlastní postřehy.

Při každé přestavbě zámku, především při poslední přestavbě novogotické na přelomu 19. a 20. století, se postupně ztrácel originální ráz gotického hradu Benešoviců.

Z dispozičních proporcí lze tušit základní podobu prvotní stavby, stejně tak dochované architektonické fragmenty, které, ať už zůstaly na původním místě, nebo byly použity jinde, dávají matnou představu o jednotlivých vývojových etapách.

K objektu jako celku jsem se stručně vyjádřila v prvním oddílu bakalářské práce. Následující část je zaměřena výhradně na kapli a její bezprostřední okolí.

Kaple byla vybudována v severním palácovém křídle na obdélníkové základně.

Domněnku o tom, že kaple byla postavena hned v prvopočátku, podporuje jednak společná podoba a uspořádání tehdejších hradů, kdy shodným znakem byla věž v čele hradu, přístupná pouze v prvním patře a výstavná kaple⁶⁹, jednak duchovní zaměření zakladatelů hradu.

V souladu s tradiční orientací by stálo na kratší východní straně kněžiště. Nárožní severovýchodní věž sloužila jako zvonice⁷⁰, nevíme ovšem přesně od kdy. Ke kostelům se zvonice připojují v pozdní gotice.

Kaple podle podobně raně gotických příkladů mohla být patrová⁷¹.

⁶⁹ Srov. HEROUT J.: Staletí kolem nás, 60.

⁷⁰ Srov. MENCLOVÁ Dobroslava: České hrady I., 316.

⁷¹ Srov. KAŠIČKA: Zámek Konopiště, 107.

O původním zařízení kaple nemáme informace. První a jediné gotické výtvarné dílo bezpečně doložené, je tzv. Konopištská madona přibližně z roku 1380, která byla součástí oltáře. Originál je dnes uložen v Národní galerii, na zámku je kopie. Ta se nenalézá přímo v kapli, ale v přilehlé oratoři. Je umístěna na konzoli po levé straně dveří, vedoucích z oratoře do velké věže, v níž je umístěno schodiště spojující oratoř se soukromými pokoji rodiny Františka Ferdinanda d'Este.

Oproti následujícímu období renesance a baroka byly prostory na Konopišti velmi prostě zařízeny. Okna měla skleněné výplně pouze v kapli, v rytířském sále a v panských komnatách. Také jen zde se svítilo olejovými lampičkami, případně voskovicemi. V ostatních místnostech se užívalo loučí, lojových svíček nebo luceren⁷².

„Obrazy a malby na stěnách byly jistě jen v kapli, ostatní stěny (v komnatách) byly vyzdobeny římsami na nádoby (policemi), rozvěšenými zbraněmi, krunýři, helmami a loveckými trofejemi⁷³“.

2.2 Stavební úpravy kaple za Jiřího Šternberka

Jiří ze Šternberka vlastnil Konopiště od roku 1495⁷⁴. Jeho stavební úpravy se odehrávaly v období pozdní gotiky, zvané také gotikou vladislavskou podle krále Vladislava Jagellonského, který v Čechách vládl v letech 1471 – 1516 a ze jehož panování dosáhla rozkvětu⁷⁵.

Jiří ze Šternberka se zaměřil na severní palácové křídlo, kde byla umístěna hradní kaple. Architektonický vývoj předpokládá původní patrovou podobu kaple⁷⁶, neboť v souvislosti s pozdně gotickými úpravami Jiřího ze Šternberka mluví o přepatrování palácové budovy, kdy v horní části vznikl prostor dnešní kaple, ve spodní klenuté pokoje menších i větších rozměrů. Stropy ozdobily v obou podlažích sklípkové klenby. Je předpokládána určitá spojitost s časově souběžnou nebo možná o několik let pozdější stavební úpravou karlštejnského purkrabství, iniciovanou bratrem Jiřího ze Šternberka, karlštejnským purkrabím Janem ze Šternberka. Obě stavební aktivity mají společné prvky, ke kterým patří již zmíněné sklípkové klenby a podobná záclonová

⁷² Srov. TYWONIAK Jiří: Benešov a Konopiště v minulosti, 51.

⁷³ TYWONIAK Jiří: Benešov a Konopiště v minulosti, 52.

⁷⁴ Srov. TYWONIAK Jiří: Benešov a Konopiště v minulosti, 74-75.

⁷⁵ HEROUT J.: Staletí kolem nás, 55.

⁷⁶ Srov. TYWONIAK Jiří: Benešov a Konopiště v minulosti, 48.

okna⁷⁷. Sklípkové klenby od konce 15. století střídají předchozí klenby žebrové. Užívá se pro ně i název diamantová či routová klenba, povrch je plasticky i světelně rozbit velkým množstvím malých polí s negativním tvarem diamantového řezu⁷⁸.

Prostor mezi kaplí a velkou věží byl vyplněn přístavkem, který sloužil jako postranní oratoř, nad kaplí byla budova zvýšena ještě o jedno podlaží. Ke kapli vedlo vnější palácové schodiště, okna dostala ostění se Šternberskými znaky, některá měla záclonová nadpraží. Východní okna u předpokládaného kněžiště a okna oratoře byla uzavřena dvěma svěšenými oblouky s vnitřním kamenným křížem⁷⁹.

Další velké stavební úpravy hradu, provedené Hodějovskými z Hodějova, spadaly už do období renesance. Podle zjištěných faktů do podoby kaple nijak nezasáhly.

V následujících letech se prováděly jen nezbytné práce, panství procházelo finanční krizí, je doložen požár Konopiště roku 1627, kraj trpěl častými průchody vojsk, v roce 1648 dobyli Konopiště Švédové.

O kapli se zmiňují prameny až zhruba o 250 let později v souvislosti s rodem Vrtbů.

2.3 Zásahy Vrtbů do podoby kaple

V průvodcovském textu Zámek Konopiště se uvádí, že od dob baroka byla kaple zasvěcena sv. Hubertovi. Oproti tomu J. Schaller roku 1788 výslovně uvádí, že kaple byla ještě pod patronací sv. Jiljí⁸⁰.

V každém případě je doložena patronace obou světců, v prvních stoletích od založení Konopiště sv. Jiljí, později sv. Hubertovi, kterému je zasvěcena dodnes.

Sv. Jiljí je u nás poměrně neznámým světcem, soudě dle reakcí turistů, kteří zámek navštěvují. Naopak – na sv. Huberta reaguje většina návštěvníků, často znají i jeho atributy.

Slovník svatých uvádí sv. Jiljí jako jednoho z nejpoblíbenějších světců středověku v západní Evropě. Životopisná data nejsou známa. Středisko, kde Jiljí působil, bylo Saint-Gilles poblíž Arbes. K vysvětlení jeho atributu slouží slavná příhoda o ochočené lani, kterou Jiljí zachránil při lovu vizigótského krále Wamby. Král při lovu vystřelil

⁷⁷ Srov. KAŠIČKA: Zámek Konopiště, 109.

⁷⁸ Srov. HEROUT J.: Staletí kolem nás, 57.

⁷⁹ Srov. KAŠIČKA: Zámek Konopiště, 109.

⁸⁰ Srov. SCHALLER J. 1788 A, 154

za laní do křoví šíp. Po chvíli spatřil světce, kterak vychází z křoví s laní v náručí, sám šípem zraněný⁸¹.

Hubert žil v 8. století v oblasti Arden. Pod vedením sv. Lamberta vedl život klerika. Na biskupský stolec usedl v Tongeren a Maastrichtu. Jeho atributem je jelen s křížem mezi parohy, neboť dle rozšířené legendy se mu právě onen jelen zjevil, když jako mladý muž lovil na Velký pátek v lese zvěř⁸².

V polovině 40. let 18. století proběhly v zámecké kapli poměrně dobře doložené úpravy interiéru. Synovec Jana Josefa z Vrtby, František Václav ml. (1725-1762), povolal zřejmě v souvislosti s plánovanou svatbou s Marií Annou z Klenové na Konopiště plzeňského řezbáře Lazara Widmanna. Widmann kromě kamenických a řezbářských prací ve velkém sále jižního křídla dodal do kaple plastiky na hlavní a dva menší boční oltáře v duchu historizující barokní gotiky. Na oltář hlavní pětici českých světců, na postranní putta s laní a putta s lesním rohem⁸³.

Podle karet základní evidence představují plastiky bl. Hroznatu, sv. Ivana, sv. Ludmilu, sv. Václava a ústřední světec je na kartách základní evidence uváděn jako sv. Jiljí nebo sv. Zikmund.

Jak dokládá inventární kniha z rodinného archivu Vrtbů, kromě výše uvedených plastik vytvořil Lazar Widmann pro Vrtby i kazatelnu, která stylově korespondovala s ostatním vybavením⁸⁴.

Když Konopiště koupil František Ferdinand d'Este, nahradil Widmannovo dílo vlastními zdroji. Postranní oltáře byli provizorně uskladněny, hlavní oltář se odstěhoval do kostela sv. Mikuláše v nedalekém Benešově⁸⁵.

Roku 1914 se hlavní oltář vrátil zpět na Konopiště a byl spolu s bočními oltáři uložen v podzámčí, na půdu poštovní budovy⁸⁶.

V 50. letech 20. století je načas převzala tehdy Státní galerie v Praze, odkud se jednotlivé části postupně vracely zpět na Konopiště. Jako poslední se vrátila sv. Ludmila v roce 2008.

V současnosti je větší část Widmannova sochařského díla uložena v klimatizovaném depozitáři na zámku Konopiště. Některé z plastik se dále nacházejí ve věžní místnosti po levé straně oltáře a jedna plastika je také ve velké věži směrem napravo od oltáře.

⁸¹ Srov. ATTWATER Donald: Slovník svatých, Vimperk: Papyrus, 1993, 212.

⁸² Srov. ATTWATER Donald: Slovník cizích slov, 177.

⁸³ Srov. PREISS P.: František Julius Lux, 167.

⁸⁴ Herrschaft Konopischt. Schloss Inventar 1820. RA Vrtba. I.č.110. SOA Praha Chodovec.

⁸⁵ Archiv Ústavu dějin umění Praha. Fond J. Polák I A 1 a I A 7.

⁸⁶ SPS.Č.k.256. Konopiště. SÚA Praha Chodovec.

Z depozitáře jsem do věžní místnosti přemístila čtveřici světců a jednoho putti, sv. Ludmilu jsem vystavila v prostoru velké věže, ve spojovací části mezi oratoří a soukromým bytem arcivévodovy rodiny, kde se nachází výše zmiňované schodiště. Vše je rozmístěno způsobem, který nenarušuje dochovaný charakter kaple z doby Františka Ferdinanda d'Este, tj. nikoliv přímo v kapli, přesto v její bezprostřední blízkosti, neboť s kaplí přímo souvisí a tak, aby turisté mohli z kaple vybrané exponáty spatřit. Prostory jsou otevřené pouze k nahlédnutí. Důvodů k instalování je několik. V průvodcovském textu je Vrtbům a oltáři, který do kaple nechali umístit, věnována poměrně velká pozornost, důvodem je i to, že se jedná o vrcholné dílo Lazara Widmanna z poloviny 18. století, v neposlední řadě hraje roli snaha prezentovat návštěvníkům zámku co nejvíce hodnotných uměleckých děl, které se v zámeckých sbírkách nacházejí.

2.4 Poslední úprava na přelomu 19. a 20. století

Arcivévoda František Ferdinand d'Este, který vlastnil Konopiště od roku 1887 do roku 1914, měl dostatek finančních prostředků na úpravu nově nabytého sídla podle všech svých představ. Neméně podstatné je, že ho Konopiště skutečně okouzlo a s velkou chutí se pustil do jeho rekonstrukce, modernizace a úpravy okolí, studoval odbornou literaturu, zahradní architekturu, odebíral velké množství katalogů a povolal významné odborníky a firmy, se kterými své plány postupně uskutečňoval. Celou fázi rekonstrukce bedlivě sledoval, dohlížel na veškeré počiny a do připravovaných návrhů neustále zasahoval. V mobiliárních fondech se dochovalo mnoho literatury z oblasti architektury, zahradnictví a parkových úprav, katalogy dřevin a květin, fotografie Konopiště před, během a po přestavbě, jak celku, tak jednotlivých detailů, fotografie interiérů různých paláců a muzeí, vzorník nástěnných tapet či projektové plány. Stavební práce začaly hned v roce 1887⁸⁷. O dva roky později byl přestavbou zámku pověřen známý architekt Josef Mocker. V roce 1896 sepsal Mocker přehled vykonaných prací, k zámecké kapli se váže rok 1895: „Restaurována hradní kaple, osazena nová ostění oken a dveří z kamene, zřízen nový vstup a schodiště, rovněž krov úplně nový a krytina prejzová.“⁸⁸

⁸⁷ Pozůstalost J. Volfa, SOA Praha, Katastrální obec Konopiště, inv.č.21, kart. 1.

⁸⁸ KAŠIČKA: Zámek Konopiště, 18.

Konečné úpravy v kapli po smrti Josefa Mockera v roce 1899 probíhaly podle návrhu vídeňského architekta F.W.Fröda. Práce byly svěřeny firmě Christian Petersen, za řezbářské práce dostal honorář řezbář Václav Mráz⁸⁹.

Protože se od roku 1914 v kapli neprováděly žádné další úpravy, vyjma nezbytných údržbářských prací, elektrifikace a instalace zabezpečovacího zařízení, můžeme dnešní stav kaple považovat za finální podobu stavebních prací, iniciovaných Františkem Ferdinandem d'Este:

Do kaple se vchází po kamenném schodišti, které začíná v severovýchodním rohu horního nádvoří. Je umístěno v oddělené přístavbě rozkládající se po celé délce kaple. Schodiště ústí do zadní části kaple, tedy rohu jihozápadního. Hned nalevo od vchodu jsou v kapli umístěny další dveře, ty spojují kapli krátkou zalomenou chodbičkou s příčným křídlem zámku, rozdělujícím horní a spodní nádvoří. Na západní straně, tj. kratší straně obdélného půdorysu kaple, se nachází za nízkou dřevěnou stěnou harmonium, klávesový hudební nástroj rozezvučovaný vzduchem vhaněným nebo vysávaným pomocí měchů, opatřený dvěma šlapadly. Severní strana, delší strana obdélníkové základny, je členěna trojdílnými okny s pískovcovými ostěními. Zhruba uprostřed severní stěny se za nízkými jednokřídlovými lomenými dveřmi nachází malý prostor s torzem gotického kamenného schodiště, vedoucího podél severní stěny směrem na východ a končící malým novodobým okénkem nad východní okenní nikou vlevo od kněžiště. Naproti těmto dveřím se uvnitř nachází ještě jedno drobné lomené okno z červeného pískovce, povrchovým průzkumem považováno za původní gotický detail⁹⁰.

Severovýchodní roh je včleněn do nárožní věže a tvoří zde nevelkou místnost, zmiňovanou výše. V ní jsou nově vystaveny plastiky Lazara Widmanna. Za Františka Ferdinanda byla ovšem místnost využívána pravděpodobně jako šatní prostor, neboť na jejím konci stojí zásuvková dřevěná vestavěná skříň. Na jednotlivých zásuvkách jsou nalepeny štítky s německými nápisy barev (pocházejí z doby Františka Ferdinanda) – bílá, červená, černá. Zásuvky jsou nízké, mohly sloužit k uskladnění liturgických textilií, jako je bursa, korporál, pala.

Čelo kaple, východní krátká strana, představuje kněžiště. V okenním výklenku je zde postaven hlavní oltář. Od oltáře vede dál po východní straně směrem na jih oratoř, vybudovaná v přístavbě mezi kaplí a velkou věží. Je otevřená širokým lomeným

⁸⁹ Srov. KAŠIČKA: Zámek Konopiště, 19.

⁹⁰ Srov. KAŠIČKA: Zámek Konopiště, 43.

pasem směrem ke kněžišti. Oratoř má směrem na východ trojdílné okno, na jih do velké věže vedou dvoukřídlé dveře. V jihozápadním jejím rohu nechal arcivévoda postavit keramická kamna. Oratoř sloužila rodině a významným hostům. Jelikož František Ferdinand v mládí onemocněl tuberkulózou, dbal později o své zdraví a vytápěl všechny prostory jinak studeného zámku, oratoř nevyjímaje. Dřevěné původní lavice jsou obráceny od dveří do věže čelem k oltáři.

Kaple a oratoř tvoří dva obdélníkové útvary připojené k sobě v pravém úhlu.

Jižní dlouhá strana kaple je přerušena ve východní části vstupem do oratoře. Přibližně uprostřed jižní strany jsou jednokřídlé dveře do sakristie. Sakristie je oproti kapli umístěna na nižším podlaží, za dveřmi z kaple vede dolů několik schodů, po nich se do sakristie schází. Leží nad schodištěm dvorní přístavby, kudy se do kaple vchází. Naproti dveřím je jedno okno, dále na západ ještě druhé.

Jižní strana kaple končí u dveří k přístupovému schodišti. Na jižní straně kaple nejsou žádná okna, neboť sousedí se schodišťovou přístavbou.

V kapli jsou stejně jako v oratoři původní dřevěné lavice. Zde seděli v dobách Františka Ferdinanda zaměstnanci zámku. Podlaha je v kapli pokrytá dlažbou, v oratoři jsou dřevěné parkety.

Kaple i oratoř jsou vymalovány shodně, stěny a výklenky, kromě světlého výklenku za oltářem, mají sytě červený odstín. Tento červený podklad pokrývají zlaté lilie. Strop je modrý a stejně jako stěny lilie, strop doplňují zlaté hvězdy. Klenební žebra, naznačené pilastry a okenní výklenek za oltářem mají světlý odstín.

3. Inventář kaple

3.1 Lazar Widmann – historizující barokní gotika

Barokní gotika se někdy označuje také jako gotizující barok. Zahrnuje poměrně krátký časový úsek - projevuje se v první čtvrtině až třetině 18. století v architektuře i v interiérové tvorbě (oltáře, kazatelny, sochařská díla). Jedná se vesměs o díla vynikající úrovně. K nejznámějším představitelům barokní gotiky patří Jan Blažej Santini, František Maxmilián Kaňka, Octavio Broggio, Lazar Widmann.

Barokní gotika je aplikována především při obnově velkých klášterních kostelů středověkého původu, jako příklad může sloužit cisterciácký Žďár nad Sázavou, premonstrátská Želiv, benediktinské Kladruby, augustiniánský chrám v Roudnici nad Labem.

K vynikajícím ukázkám vnitřního zařízení ve stylu barokní gotiky patří bohatě řezaný mobiliář v románském kostele sv. Havla v Poříčí nad Sázavou⁹¹, nejspíše z roku 1747, jehož autorem je Lazar Widmann⁹².

Lazar Widmann pocházel z Plzně, kde se 13. prosince 1697 narodil. Patřil k nejpozoruhodnější osobnosti Plzeňska. Studoval na akademii ve Florencii, Toskánsko mělo na jeho tvorbu velký vliv⁹³ „jako jedno z formujících prostředí... vynikající však – a v tom rovněž tkví Widmannova výlučnost – je podivuhodně široká škála zvládaného materiálu.“⁹⁴

V Itálii také zřejmě získal zkušenost s prací s alabastrem, z něhož vytvořil jednotlivé články theatronu v zahradě zámku Smilkova na panství hraběte Františka Václava z Vrtby, který – stejně jako jeho syn, majitel zámku Konopiště – se stal Widmannovým hlavním zaměstnavatelem⁹⁵.

Lazar Widmann zemřel roku 1769 ve Vejprnicích⁹⁶, ve svých 72 letech.

Na zámek Konopiště ho povolal František Václav Vrtba ml., aby před jeho plánovanou svatbou přispěl k dekorativní výzdobě interiérů. Lazar Widmann pracoval ve Velké jídelně jižního křídla, spolu s dalším vynikajícím umělcem Františkem Juliem Luxem, autorem majestátní nástrovní fresky, a v zámecké kapli. Dá se

⁹¹ Srov. HEROUT J.: Staletí kolem nás, 163-164.

⁹² Srov. PREISS P.: František Julius Lux, 139.

⁹³ Srov. PREISS P.: František Julius Lux, 22-23.

⁹⁴ PREISS P.: František Julius Lux, 23.

⁹⁵ Srov. PREISS P.: František Julius Lux, 23-24.

⁹⁶ Srov. PREISS P.: František Julius Lux, 22.

předpokládat, že výzdoba kaple byla dokončena v roce 1747, kdy proběhla svatba Františka Václava Vrtby s hraběnkou Marií Annou z Klenového.

Hlavní oltář je tvořen pilířky ve tvaru fiál, „štíhlé věžičky v podobě protáhlého jehlance zdobící vrcholy opěrných pilířů...i gotických skříňových oltářů“⁹⁷, ovinutých úponky vinné révy. Pilířky jsou odděleny oblouky s lomenými klenbami a kružbou, střední část zvýrazňuje svatostánek s krucifixem. Oltář doplňují postavy puttů a především pak plastiky pěti světců, celý soubor byl vyřezán z lipového dřeva.

Hlavní postava je jako jediná na zadní části signována: OPUS LAZARI WIDEMANN P. Nebylo s definitivní platností vyjasněno, jakého světce postava představuje, vyskytly se domněnky, že vyobrazeným světce může být sv. Zikmund nebo sv. Jiljí. Vzhledem k zasvěcení kaple sv. Jiljí a k atributům, které nesou postavičky puttů, se odborníci z NPÚ přiklání k variantě druhé, tedy k tomu, že ústřední světec je sv. Jiljí.

Socha sv. Jiljí je vysoká 152 cm, zezadu vyhloubena. Chybí články prstů na levé ruce. Světec je oděný v bohatě řaseném rouchu, má úzkou, štíhlou tvář, hluboce posazené oči, široký nos, pootevřená ústa a dlouhý, zkadeřený plnovous. Hlava je obrácená vzhůru, mírně natočená k levému rameni, ruce jsou rozpažené.

Nositeli světcových atributů jsou jednotlivé postavičky puttů. Na život sv. Jiljí odkazuje kniha, mitra, opatská hůl, šíp, laň u nohou jednoho z nich, lesní roh a pes u nohou dalšího. Socha sv. Jiljí je dochovaná ve velmi dobrém stavu, což platí i pro všechny ostatní.

Putti dosahují výšky 70 – 73cm. Mají dětské, líbivé tváře, kolem beder zvlněnou roušku, křídla. Drží atributy ústředního světce.

Plastika sv. Václava měří 116cm. Z natočení postavy lze soudit, že světec byl umístěn na levé straně oltáře. Má na sobě typickou zbroj, krátkou suknicí, přes ramena plášť, levou nohu pokládá na vousatou hlavu na podstavci, Ta s největší pravděpodobností symbolizuje pokořené pohanství. Světec je zobrazen v bojovném postoji, vztyčená pravá ruka svírá kopí, v levé drží štít s přemyslovskou orlicí. Hlavu s knížecí čapkou naklání k levému rameni. Tvář je spíše chlapecká, má krátký vous a pootevřená ústa. Sv. Ludmila byla restaurována v roce 1973 I. Jetmarem a donedávna měla plastiku zapůjčenou Národní galerie. Je vysoká 112cm, chybí špička levého střevíce, malíček na levé ruce, článek pravého palce. Ludmila tvoří protějšek sv. Václavu, osazovala

⁹⁷ KLIMEŠ L.: Slovník cizích slov, 171.

pravou stranu oltáře. Světiče má ladný esovitě prohnutý postoj, skloněnou hlavu, pokrytou čapkou se závojem, stáčí k pravému rameni. Dlouhý šat je podkasán v pase, přes šaty je dále přehozen kožešinový plášť. Levá ruka svírá cíp šátku. Tvář je široká, s vysazenou bradou, se sevřenými rty a přivřenými víčky.

Dalším světcem je sv. Ivan. Výška postavy je 111cm. Sv. Ivan byl spolu se sv.

Václavem umístěn vlevo, postava je orientována na levou stranu. Na sobě má dlouhé prosté roucho a kratší plášť s kápí. Bosá levá noha je podložena, pravou rukou se světec opírá o hůl, v levé nese latinský jednoduchý kříž, k němuž stáčí svůj pohled.

Tvář světce má poněkud smutný výraz, plnovous a lehce pootevřené rty, husté vlasy, hlava je nepokrytá.

Naproti na oltáři stál poslední z pětičty, bl. Hroznata. I tato plastika prošla

restaurováním, už v roce 1951 ji restauroval V. Šedý. Hroznata měří 115cm. Má na sobě splývající roucho a plášť s lemem sahajícím k prsou, hlavu otočenou vpravo. Na hlavě je posazená čapka. V pravé, svěšené ruce drží rozvinutý svitek s kostelním průčelím kláštera v Teplé, jehož byl zakladatelem, ve vztyčené levé ruce má palmovou ratolest. Bezvousá tvář vyvolává dojem energie, napjatá kůže a pootevřené rty jsou opět vynikajícím způsobem zpracovány.

Kazatelna, která byla součástí Widmannova díla, je rozebraná na více dílů a uložena v regálech depozitárních prostorů. Typickým znakem jsou gotické tvary kružeb, štíhlá řezba, stejně jako plastiky se i kazatelna zachovala v dobrém stavu.

K oltáři přináležely ještě okřídlené hlavy andílků, hlava Krista a hlava Boha Otce, lev s kartuší a lev s proutěným košíkem a další dva putti na obláčcích. Jejich přesné umístění na oltáři není určeno.

3.2 Ze sbírek Františka Ferdinanda d'Este

Arcivévoda František Ferdinand vybavil zámek vzácnými sbírkovými soubory a velkým počtem jednotlivých exponátů. Mobiliární fond na zámku Konopiště je jedním z nejobsáhlejších v Čechách. Jsou zastoupeny všechny druhy sbírkových předmětů –

obrazy, grafiky, plastiky, dřevo a nábytek, textilie, keramika, kamenina, porcelán a sklo, kovy a zbraně, exotické sbírky, přírodniny, knihovny.

Zámek byl nejdříve zpřístupněn veřejnosti jen z malé části. Postupně se otevíraly další a další prostory, dnešní stav je pravděpodobně konečný. V současnosti se jedná odhadem o dvě třetiny interiérů, zbytek je využit jako depozitáře, kanceláře, zázemí a dílny pro zaměstnance.

K nejcennějším sbírkám patří estenská zbrojnice, sbírka sv. Jiří a sbírka výtvarného umění. Převážnou část získal arcivévoda v rámci dědictví po rodu Este. V zámecké kapli je soustředěno několik velice významných děl, kterým je spolu s ostatním vybavením kaple věnována tato kapitola. Kromě vlastního zařízení kaple jsou vypsány také liturgické předměty uložené v depozitářích, protože ke kapli tématicky přináležejí a jsou neodmyslitelnou součástí duchovního života na zámku Konopiště v dobách Františka Ferdinanda d'Este. Všechny informace o mobiliáři pocházejí z inventárních knih zámku Konopiště a z karet základní evidence.

Z původního vybavení kaple se dochovala jen gotická plastika Konopišťské Madony z doby kolem roku 1380, nesmírné umělecké i historické hodnoty. Plastika byla převezena do Anežského kláštera v Praze, v oratoři je na dřevěné konzolce umístěna její kopie.

Hlavní oltář je dvoukřídlý. Byl vyroben v Innsbrucku v letech 1890-1900. Vyplňuje okenní niku východní strany kaple. V centrální části oltáře sedí na trůnu Madona s korunou na hlavě a na klíně chová Ježíška. Do levého křídla je vyřezán reliéf sv. Jiří v brnění, bojujícího s drakem, do pravého sv. Hubert s kopím, za sebou má jelena s křížem mezi parohy. V horní části oltáře se nalézá otevřená skříňka s ukřižovaným Ježíšem. Spodní část oltáře, predella, je pokryta bílým plátnem a červeným sametem. Po obou stranách oltáře jsou na tordovaném sloupku postaveny dvě plastiky – Panna Marie s korunou na hlavě a sv. Jan Křtitel s beránkem v levé ruce. Obě sochy byly vyrobeny v Tyrolsku v 19. století. Před oltářem svítí dva elektrické víceramenné svícný, elektrifikace proběhla při přestavbě zámku na přelomu 19. a 20. století. Napravo od oltáře je otevřena oratoř. Oratoř slouží jen k nahlédnutí, návštěvníci dovnitř nemají přístup. Prostor je špatně průchozí kvůli kostelním lavicím, které zabírají téměř celou šířku místnosti. Z tohoto důvodu není možné, aby návštěvníci oratoři procházeli, neboť by byly ohroženy exponáty na stěnách, mezi kterými nechybí ani reliéfní výtvarné umění, vystupující do prostoru. V oratoři jsou soustředěny plastiky a deskové obrazy z období pozdní gotiky. Jedná se o vzácná díla z větší části

italské provenience. V okenním výklenku jsou naproti sobě umístěny dvě vyřezávané velké truhly, v rohu oratoře byla postavena keramická kamna koncem 19. století.

Jižní strana kaple je ozdobena obrazy a plastikami z 15. a 16. století. Prvnímu poli dominuje obraz Kristus na hoře Olivetské z počátku 16. století. Nalevo od něj visí obraz se sv. Jakubem, napravo obraz se sv. Pavlem, obě deskové malby pocházejí z konce 15. století.

Následují dveře do sakristie. Také sakristie slouží jen k nahlédnutí. Jedná se o malý prostor, vybavený několika kusy nábytku (velká skříň, stůl, klekátko, menší stůl, židle s gobelínovým potahem a lavabo), na stěně jsou rozvěšeny drobné obrázky a krucifixy. Na stole leží modlitební knihy, jsou zde zlacené poháry, růžence, kancionály, patény a svícny. Interiér doplňuje ornát zavěšený na ramínku mezi okny. V dalším poli v kapli vedle sakristie jsou čtyři exponáty. Reliéf Svatá rodina s anděly byl vyroben v 16. století neznámým mistrem podunajské školy. Nad reliéfem se nalézá obraz nazvaný Svatá konverzace, Madona drží v ruce malého Ježíška. K němu zezdola vztahuje ruce Jan Křtitel, okolo Madony stojí dva blíže neurčení světcí. Dalším obrazem nalevo je sv. Vít s mučednickou ratolestí v ruce, napravo sv. Agricola v červeném rouchu s černým pláštěm přes ramena. Oba obrazy byly součástí středověkého křídlového oltáře z Bologni z roku 1476.

Gusto de Menabuci je autorem dvojobrazu sv. Jiří a archanděla Michaela ze 14. století v dalším poli u dveří na přístupové schodiště. Německou tvorbu reprezentuje reliéf Narození Páně a Nesení kříže z 1. poloviny 16. století, taktéž plastika sv. Pavla ze 16. století.

Na západní straně je za dřevěnou nízkou stěnou umístěno harmonium z období mezi lety 1860-1880 s pětioktávovou klávesnicí. Do dřevěné stěny je připevněn otáčecí oboustranný tabulový obraz ze 17. století na jedné straně s Madonou, na druhé se sv. Martinem na bílém koni. Na zdi nad harmoniem je zavěšena velká plastika trůnící Madony s Ježíškem v pravé ruce a žezlem v levé. Plastika pochází ze střední Evropy z 1. poloviny 18. století. Prostor kolem Madony byl doplněn menší plastikou sv. Jakuba a sv. Ulricha z Německa z roku 1750 a deskovými obrazy se sv. Antonínem, sv. Františkem, sv. Filipem Beniciem, sv. Wolfgangem a archandělem Michaelem. Deskové obrazy patří do souboru obrazů z 15. století ze sbírek rodu Este z Cataja. Autory těchto děl jsou malíři Michele di Matteo a Giovanni Charlier.

Severní stěna je rozdělena okenními nikami. Výklenky dosahují šířky téměř tří metrů. Byly vyplněny obrazy a trojrozměrnými exponáty. První výklenek u harmonia

schraňuje oltářní obraz sedící Panny Marie s Ježíškem a malým Janem Křtitelem, který k nim vztahuje pravou ruku, v levé drží svitek. Ježíšek je nahý, tvář má obrácenou směrem k matce. Marie má oblečen červený šat, přes ramena jí splývá tmavý plášť. Všechny tři postavy jsou světlovlase, se svatozáří kolem hlavy. Olejomalba byla pokládána za kopii Filippina Lippiho, nicméně technologický průzkum prokázal, že jde o autentické dílo konce quattrocenta, italského umění rané renesance. Je dílem Mistra Millerova Tonda z konce 15. století.

Na protější stěně výklenku visí obraz Panny Marie Ochránitelky. Datace spadá mezi roky 1475 a 1500.

Další okenní výklenek posloužil k umístění dvou oltářů. Vlevo se nachází na predelle vnitřní část oltářní archy, gotického křídlového oltáře, z 1. poloviny 16. století s vloženou plastikou sv. Jiří z 19. století, na křídlech oltáře jsou vyobrazeny sv. Kateřina a sv. Markéta. Predella pochází z Německa ze 16. století. Do predelly je umístěna reliéfní řezba s Kristem, nesoucím kříž a sv. Veronikou s rouškou. Křídla predelly zdobí podobizny archanděla Gabriela s lilií a klečící Pannou Marií.

Na pravé straně výklenku se nachází horní část křídlového pozdně gotického oltáře s Kristem Bolestným, sv. Pavlem a sv. Mikulášem z let 1475-1500.

Kolem výklenku z obou stran visí dva reliéfy, sv. Florián a sv. Rochus z 1. čtvrtiny 16. století z Horních Rakous.

Dále severní stěnu protíná vchod ke gotickému schodišti, za vchodem je pole s následujícími exponáty: dva deskové obrazy ze 16. století a olejomalba z 19. století, dva reliéfy světců z 16. století a především náhrobní kámen neznámého kněze ze 17. století s klečící postavou.

Náhrobních kamenů je na Konopišti mnoho. Kromě epitafu v kapli žádné další v interiéru nejsou. Nacházejí se na nádvoří zámku a na zdi vedle Muzea sv. Jiří. Epitafy popsal pan Sloup, povrchovým průzkumem zjistil velké časové rozmezí mezi jednotlivými epitafy, nejstarší zařadil do románského období.

Poslední okenní výklenek před místností v severovýchodní věži má na stěnách obrazy sv. Mikuláše a sv. Adoniuse z počátku 16. století a plastiku sv. Kateřiny Alexandrijské z konce 16. století. Na zemi je postaveno klekátko a reliéf Korunování Panny Marie z doby kolem roku 1400.

Do okna v tomto výklenku jsou vsazeny vitráže, barevná skla spojená olověnými pásky, všechny velmi dobře zachované, mají neporušené barvy a dodávají kapli působivý dojem. Nejstarší vitráží je poslední večeře Páně z roku 1638. Ze 17. století

pochází vitráž Ukřižovaný Kristus s Pannou Marií a sv. Janem, Ježíš je nasvícen zlatými paprsky, kolem něj poletují andělé. Další vitráž z 18. století zobrazuje korunování Panny Marie Svatou Trojicí. Panna Marie je oblečena v zlatý šat, přes ramena má přehozený modrý plášť, ruce drží sepjaté. Je plavovlasá, pohled upřený dolů. Po její pravé straně sedí Syn v červených šatech s hnědými vlasy, plnovousem, korunou na hlavě a svatozáří. Levou ruku má vztaženou nad hlavu Panny Marie a drží v ní jednu stranu koruny. V druhé ruce drží na klíně granátové jablko. Po levé straně Marie sedí Otec v modrých šatech a fialovém plášti. Má bílé vlasy a plnovous, na hlavě korunu. Postoj zrcadlově odpovídá postoji Syna – pravá ruka držící ze strany korunu je vztažená nad hlavu Panny Marie, v levé drží na klíně granátové jablko. Nad korunou je ve zlaté ohnivé kouli Duch svatý v podobě holubice a korunu nadnáší nad Mariinou hlavou. Poslední vitráž z 19. století zachycuje snímání z kříže. Kříž má tvar písmene T. Nad jeho vodorovným břevnem roste strom se třemi červenými jablky. Na levé straně je o kříž opřen žebřík, na kterém stojí postava muže s bílým plnovousem v červeném plášti a zlatou kápí. Levou rukou se přidržuje žebříku, druhou rukou drží bezvládnou ruku Krista. Naproti stojí postava v hnědém šatu s červenou čapkou, na sobě drží tělo Ježíše. Ježíš má kolem boku bílou roušku, na hlavě trnovou korunu, kolem hlavy svatozář. Nohy má ještě přibité ke kříži, tělo padá na postavu muže v hnědých šatech. Dole pod křížem je Panna Marie v bílých šatech s modrým pláštěm a svatozáří.

Prostor kaple osvětlují tři lustry a dva stojací elektrické svícny před oltářem. Na oltáři jsou další stolní svícny se svíčkami, které se zapalují jen při mších a svatebních obřadech.

Kapli oživuje květinová výzdoba, suché vazby celoročně zůstávají na místě, od jara do podzimu je doplňují květiny v květináčích a řezané kytice ve vázách, které obstarávají zahradnice z Růžové zahrady.

V depozitářích zámku Konopiště se dále nalézá mnoho předmětů s náboženskou tematikou. Velkou část představuje náboženská literatura, výtvarné umění s vyobrazeními světců a drobné předměty – růžence, křížky, krucifixy, mešní poháry a patény.

Pozornost si zaslouží liturgické textilie. Zastoupeny jsou soubory, které obsahují ornát, štolu, manipul, bursu a korporál ze shodného materiálu, stejné barvy a totožného zpracování. A pak jednotlivé textilie a oděvy, opět ornáty, manipuly, štoly, bursy, korporály, alby a různé dečky, baldachýn na Boží Tělo.

Ornáty jsou šity z velmi kvalitních materiálů, nechybí samet, atlas, brokát, zdobení je věnována velká pozornost.

Bádáním ve starých inventárních knihách se mi podařilo v souvislosti s liturgickými textiliemi objevit několik skutečností, které dosud nebyly známy. Mnoho z mešních rouch bylo věnováno Františkem Ferdinandem a jeho ženou Žofií, některé jsou dokonce zhotoveny z jejich osobních šatů.

Asi nejvýznamnějším objevem, který jsem učinila při jedné z hloubkových kontrol textilií, bylo nalezení malého štítku s latinským textem na rubu jednoho ornátu: ANIMO GRATO IN PULCHERIMAE DIEI VITAE MEMORIAM 1. JULII 1900. 1. července 1900 se konala svatba Františka Ferdinanda s Žofií Chytkovou. Toto poděkování za nejkrásnější den v životě na událost poukazuje. Porovnála jsem záznam ve staré inventární knize a fotografie ze svatby Františka Ferdinanda a Žofie a prokázala, že mešní roucho bylo ušito ze svatebních šatů Žofie. O nápisu na štítku se můžeme domnívat, že ho (vzhledem k významu události a štěstí, jež svatba pro manžele znamenala, jakož i k známé skutečnosti, že Žofie ruční práce ovládala velice dobře a často se jim věnovala, o čemž svědčí o fotografie, kde je s nimi zachycena) vyšila na štítek sama Žofie. Šaty a následně ornát, jsou zhotoveny z bílého atlasu, bohatě zdobené stříbrem. Drobné trhliny na ornátu se nalézají kolem švů, jinak je v dobrém stavu. U příležitost sezónní výstavy Konopiště a zámecká paní, se tento ornát vůbec poprvé ukázal s příslušným popisem veřejnosti a vzbudil velký ohlas. Výstavu navštívila také kněžna Anita z Hohenbergu, pravnučka Františka Ferdinanda a Žofie, která mi ještě potvrdila, že se opravdu jedná o ornát ze svatebních šatů Žofie, neboť v jejich soupisech je tato skutečnost výslovně uvedena.

Tento nález mě podnítil k dalším podrobným průzkumům a k hledání záznamů ve starých inventářích a posléze jsem objevila další liturgická roucha, které daroval František Ferdinand nebo jeho žena v rozmezí let 1900 až 1913.

Konkrétně se jedná o mešní roucho bílé, uprostřed s gobelínovou výšivkou s tulipány a Pannou Marií, podšívka je ze žlutého hedvábí. Ornát byl věnován Žofií při svatbě v roce 1900. Mešní roucho z olivově zeleného hedvábí se středem ze zeleného zlaceného brokátu, darováno Františkem Ferdinandem v roce 1902. Jméno dárce je vyšito na podšívce dracounem. Ze stejného roku pocházejí ještě dva ornáty – mešní roucho z červeného hedvábí a zlatem a stříbrem bohatě prošivaného brokátu s dedikační destičkou, věnované Františkem Ferdinandem a mešní roucho žluté, postranní pole ze zlatem protkávaného brokátu. V roce 1907 věnoval arcivévoda dva

ornáty – mešní roucho z červeného sametu, vyšívané částečně plastickým stříbrem, po stranách dva pruhy z růžového hedvábí. Zespoda má zlatě vyšíváný nápis se jménem Františka Ferdinanda a datací. K ornátu přináleží mešní souprava. Dále mešní roucho vínové barvy, střední pole je vyšíváno hedvábím různých barevných tónů od světle žluté do temně červené. Na středové straně je Ježíš. Posledními ornáty, u kterých je doložené věnování, jsou dva ornáty z roku 1913. Mešní roucho žluté ze žlutého hedvábného brokátu se stříbrem a stříbrnými stuhami, na rubu věnovací štítek. K němu náleží úplná mešní souprava. Mešní roucho lososové barvy z pestrého hedvábného brokátu se stříbrnými aplikacemi a věnovacím štítkem.

V roce 2008 byl restaurován baldachýn na Boží tělo z 2. poloviny 19. století.

Baldachýn je zhotoven ze smetanově bílého hedvábného damašku v kombinaci bělozlatého brokátu. Na středu damaškového podkladu dominuje vyšíváný nápis IHS v oválném poli s paprsky. Výšivka je strojová, provedená zlatavou přízí řetízkovou technikou. Svrchní stranu má ušitou ze žlutého voskovaného plátna. Okraje baldachýnu jsou obšité brokátovými pruhy s motivem Božích beránek. Obvod baldachýnu lemují zlatavé trásně. Na celé ploše baldachýnu došlo k praskání vazby tkaniny, nejčastěji v místě ohybů a skladů. Žluté plátno v průběhu času ztvrdlo a ztuhlo a bylo nepoddajné. Během restaurátorského postupu došlo k likvidaci plísní, bakterií a roztočů, očištění suchou cestou odsáváním prachových nečistot, celoplošnému podložení hedvábným pongem a skeletování zepelínovou nití. Po ukončení restaurování byl stočen na válec a proložen nekyselým papírem. Je uložen v zámeckém depozitáři a používá se jen k výstavním účelům. Restaurováním byla pověřena Alena Kadavá Grendysová, která pro zámek Konopiště už předtím restaurovala například šaty Žofie z Hohenbergu, které měla vévodkyně na sobě během sarajevského atentátu.

4. Duchovní život za Františka Ferdinanda d'Este

4.1 Katolík František Ferdinand d'Este

František Ferdinand byl vychováván stejně jako ostatní arcivévodové. Jejich původ vylučoval, aby navštěvovali normální školy společně s dětmi z neurozených rodin. Zároveň bylo žádoucí, abych jejich vzdělání bylo vyšší a intenzivnější. Za tímto účelem byla zřízena privátní škola, tzv. Ganztagschule, organizovaná pouze pro ně. František Ferdinand neměl v habsburské rodině jiného vrstevníka, proto byl vyučován jen spolu se svým o rok a půl mladším bratrem Ottou. Na výuku osobně dohlížel jejich otec Karel Ludvík a sám do výuky často zasahoval⁹⁸.

Kromě všeobecných znalostí kladl Karel Ludvík důraz na výuku historie, dějin umění, náboženství a jazykovou vybavenost. Kromě mateřského jazyka se mladý arcivévoda učil francouzštinu, angličtinu a hlavně jazyky národů Rakouska-Uherska, tj. maďarštinu, češtinu, italštinu⁹⁹.

Později k učenému rozvrhu přibyla ještě vojenská technika, matematika a přírodní vědy¹⁰⁰.

O náboženské vzdělání se staral dr. Gottfried Marschall, který byl považován za ctižádostivého, schopného kněze a výborného pedagoga. Proto si také mladého Františka Ferdinanda dokázal záhy získat a spolu s arcivévodovým otcem Karlem Ludvíkem položili pevné základy katolické víry v srdci Františka Ferdinanda, které později sám iniciativně rozvíjel a předával svým dětem.

Kromě teoretické výuky náboženství se věnovala značná pozornost účasti na katolických obřadech, velebných a vznešených, konaných kromě tradičních závazných svátků a svátostí i u příležitosti jmenin a narozenin každého člena rodiny a ve výročí narození císaře a císařovny.

František Ferdinand absolvoval všechny iniciační svátosti - křest a biřmování a eucharistii, biřmování přijal od kardinála-knížete arcibiskupa vídeňského.

Intenzivní výuka náboženství, správný výběr učitele a rodinné zázemí pomohlo k tomu, že se z Františka Ferdinanda stal silně věřící katolík, který nepřipouštěl jakékoliv pochybnosti o víře, neúčast na mši považoval za jeden z nejhorších přestupků a který vynakládal značné peněžní sumy a dary na církevní záležitosti¹⁰¹.

⁹⁸ Srov. PERNES J.: O trůn a lásku, 36-37.

⁹⁹ Srov. CHROMÝ M.: František Ferdinand d'Este a Hohenberkové, 6.

¹⁰⁰ Srov. PERNES J.: O trůn a lásku, 37.

¹⁰¹ Srov. PERNES J.: O trůn a lásku, 44-45.

Další svátost, kterou František Ferdinand vyvzdoroval na císaři Franzi Josefovi, byla svátost společenství, svátost manželská s milovanou Žofií, hraběnkou Chotkovou. Sňatek byl naplánován na 1. července 1900 v zámku Zákupy, který patřil nevlastní matce Františka Ferdinanda Marii Terezii. Mezi pozvanými byli jen členové rodiny a nejbližší přátelé. Hosté se shromáždili v salonu prvního poschodí, odkud společně scházeli do zámecké kaple¹⁰². „Přestože každý ze svatebních hostů zámek již dříve nejednou navštívil, prohlíželi si kapli všichni znovu s neskrývaným zálibením. O její výzdobu se ve své zbožnosti zasloužil bývalý císař a král Ferdinand Dobrotivý a jeho manželka. Díky nim teď měli možnost obdivovat mramorový oltář, dílo Petra Bonaniho z Carrary, doplněný velkým obrazem známého malíře Viléma Kandlera, nazvaným Smrt sv. Františka z Assisi. Na stěnách pak další díla tohoto umělce – dvacet fresek s výjevy ze života Ježíšova. Na bočním oltáři z českého mramoru budila jejich pozornost socha Panny Marie v překrásném bílém rouchu, o němž se traduje, že je ve svůj svatební den měla oblečeno královna Marie Anna, choť posledního korunovaného českého krále Ferdinanda V.“¹⁰³.

Svatební obřad celebroidl zákupský děkan Hickische za asistence dvou kapucínů, mnichů z nedalekého kláštera. Na závěr obřadu zahrál varhaník císařskou hymnu a po ní ještě následovala společná tichá mše. Z kaple se svatebčané odebrali ke slavnostnímu stolu. Během hostiny chodily novomanželům blahopřejné telegramy, mezi nimi jako první přečetla hostitelka oznámení, že císař povýšil Žofii Chotkovou do knížecího stavu se jménem kněžna z Hohenbergu a s právem být oslokována „knížecí milostí“¹⁰⁴.

Rok po svatbě, 24.7.1901, se manželům narodila dcera Žofinka, 29.9.1902 syn Max a 27.5.1904 syn Ernest. Poslední dítě, opět syn, se narodil v roce 1908 mrtvý a byl pochován do rodinné hrobky v zámku Artstetten, kde po sarajevském atentátu hned vedle něj spočinuli oba manželé.

Stejně jako František Ferdinand, byla i jeho žena Žofie silně nábožensky založená. Zpovědníkem Františka Ferdinanda se stal páter Edvard Fischer, člen jezuitského řádu, zpovědníkem Žofie ThDr. Leopold Jan Kolář, katecheta na benešovském

¹⁰² Srov. PERNES J.: O trůn a lásku, 102.

¹⁰³ PERNES J.: O trůn a lásku, 103.

¹⁰⁴ Srov. PERNES J.: O trůn a lásku, 103.

gymnáziu¹⁰⁵. Děti dali samozřejmě ihned pokřtít a kromě všeobecného vzdělání jim byl přidělen i vychovatel a učitel náboženské výchovy.

Žofinku čtyři dny po narození pokřtil v zámecké kapli na Konopišti dvorní kaplan Josef Lanyi. Její kmotrou byla arcivévodkyně Marie Terezie. K slavnosti křtu byli pozváni také představitelé okresu a města Benešov. Max se narodil se narodil v Belvederu ve Vídni a pokřtěn byl tam. Nejmladšího syna Ernesta přivedla na svět vévodkyně 27. května 1904 v loveckém zámečku ve Štýrsku. Se křtem se počkalo do návratu na Konopiště, kde byl pokřtěn 31. června¹⁰⁶.

Náboženskou výuku dětí zajišťoval zámecký kaplan Josef Beneš. Počátkem roku 1912 nastoupil na doporučení litoměřického biskupa ThDr. Grosse do služby k arcivévodovi ThDr. Otto Stavovský. Narodil se v roce 1881, v roce 1899 studoval na gymnáziu v Roudnici. Kromě záležitostí spojených se zámeckou liturgií měl na starosti výchovu následníkových synů Maxe a Ernesta. Otto Stavovský byl znám jako mírumilovný a přívětivý člověk, vynikající muzikant, který rád a často hrával na zámecké harmonium. Po sarajevském atentátu to byl právě on, kdo tragičnou událost dětem oznámil. Po celý život byl s Maxem i Ernestem v kontaktu, radil jim a podporoval je. Za první republiky a protektorátu působil jako kanovník Metropolitní kapituly sv. Víta na Hradčanech. Za nepřímou pomoc parašutistům, kteří spáchali atentát na Hendricha, ho zatkl gestapo a dostal trest doživotí. Po skončení války se z vězení vrátil, ovšem s podlomeným zdravím a na konci roku, 5. prosince, 1945 umírá¹⁰⁷.

Na zámku se přísně dbalo, aby byly dodržovány všechny církevní předpisy, byly opravovány kapličky, slavily se slavnosti a církevní svátky, rozdávaly se svaté obrázky a relikvie, kontrolovala se účast zaměstnanců na jednotlivých mších, které sloužil buď Otto Stanovský, vychovatel synů Františka Ferdinanda d'Este, nebo katecheta z benešovského gymnázia ThDr. Kolář¹⁰⁸.

4.2 Církevní svátky a slavnosti

V souladu s náboženskou horlivostí obou manželů se na zámku i v jeho okolí odvíjel liturgický život.

¹⁰⁵ Srov. NIKITSCH-BOULLES P. (ed. J. Šefl): Před světovou válkou. Paměti soukromého sekretáře následníka Františka Ferdinanda, Beroun, 1926, 96.

¹⁰⁶ Srov. GALANDAUER J.: František Ferdinand d'Este, 92.

¹⁰⁷ Srov. SOA Praha, Pozůstalost J. VOLFA, Dodatek k pamětím Dr. Th. Otto Stavovského, šlechtyný kněz a vlastenec, inv. Č. 1,5, kart. 1,2.

¹⁰⁸ Srov. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka: VELEK Luboš: Ve službách „vysokého pána“ II, Benešov, 1999, 215.

Manželé štědře podporovali místní církev v podobě darů i tím, že se aktivně zapojovali do liturgických oslav, zejména vévodkyně Žofie jim poskytovala velkou podporu¹⁰⁹.

Příkladem může posloužit přestavba kostela sv. Jakuba na Chvojeně, nedaleko zámku. Trvala několik let a zahrnovala stavební úpravy i vybavení interiéru. Na žádost Františka Ferdinanda byly v kostele rozmístěny oltáře, náhrobní kameny, sošky, obrázky a další předměty, které pocházely převážně z Tyrolska a Bavorska. Celkové náklady na opravu se vyšplhaly k 40.000 korun.

Arcivévoda se osobně zúčastnil prohlídky děkanského kostela sv. Anny v Benešově a přispěl na jeho rekonstrukci finančním darem.¹¹⁰

V parku kolem zámku bylo postaveno několik nových kapliček a opraveny stávající, např. kaple Nejsvětějšího Srdce Ježíšova u rybníka v roce 1901.

Velikonoce, Vánoce a slavnosti Božího těla patřily k slavnostem, o jejichž slavení se odchovalo nejvíce záznamů. Velikonoční svátky kromě pobožností doplnily děti Františka Ferdinanda milou pozorností pro děti zaměstnanců – v Růžové zahradě poschovávaly vajíčka různých velikostí, ve kterých byly schovány dárky¹¹¹. Na Vánoce se ve velké jídelně ozdobila velká jedle, pod kterou se rozložily dárky pro všechny zaměstnance¹¹². K slavnostem Božího těla máme v depozitářích zámku a v knihovně hlavně bohatou fotografickou dokumentaci. Svátek se slaví ve čtvrtek po svaté Trojici, to znamená mezi 21. květnem a 24. červnem.

Na Konopišti je slavení slavnosti doloženo od roku 1907. Podle fotografií je možno identifikovat, že průvodu se kromě panstva a zaměstnanců zámku účastnila také benešovská veřejnost. František Ferdinand a jeho žena Žofie kráčeli hned za baldachýnem se zapálenými svícemi v rukou, za nimi šly jejich děti, dále případní hosté a zámecký personál. V parku byly rozmístěny oltáře, první v pod čínským pavilonem, druhý oltář stál u Křížové cesty, další u rybníka a poslední na dolním nádvoří zámku, před prosklenými dveřmi do příčného křídla s hlavním schodištěm. Slavnost byla zahájena i ukončena v zámecké kapli. Poslední slavnost Božího těla se uskutečnila dne 11. června 1914.

¹⁰⁹ Srov. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka: VELEK Luboš: Ve službách „vysokého pána“ II, Benešov, 1999, 215.

¹¹⁰ Srov. LIBER MEMORABILIUM, Římsko-katolická farnost Benešov, 1836.

¹¹¹ Srov. Konopišťské příběhy pro Vás – Josefa Schneibergová, SZ Konopiště, 2005.

¹¹² Srov. Srov. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka: VELEK Luboš: Ve službách „vysokého pána“ II, Benešov, 1999, 216.

Ve fotografickém fondu na zámku Konopiště jednoznačně převládají fotografie Rudolfa Bruner-Dvořáka, který se specializoval na momentní fotografie. První fotografie začal Bruner-Dvořák pořizovat pro arcivévodu už kolem roku 1890 a pracoval pro něj až do roku 1914.

5. Současné využití kaple

V současnosti je zámek pod správou Národního památkového ústavu středních Čech. Vedoucí správy objektu je kastelánka Ing. Marie Krejčová. Paní Marie Krejčová pochází ze Šumperska z rodiny, která patří ke katolickému laikátu v místní církvi. Její pozitivní smýšlení a vstřícný postoj ke katolické církvi ji podnítily k tomu, aby se pokusila ve spolupráci s MVDr. Josefem Zemánkem znovuobnovit některé z církevních slavností na zámku Konopiště, které se v době, kdy Konopiště vlastnil František Ferdinand d'Este, na panství odehrávaly.

Postupem času se podařilo navázat plodnou spolupráci se správou farnosti v Benešově, farnosti v Poříčí nad Sázavou, s představenými premonstrátského kláštera ve Strahově v Praze, jmenovitě s panem opatem Pojezdným a s Dr. Vojtěchem Eliášem z Katolické teologické fakulty UK.

Výsledkem této spolupráce je několik pravidelně se opakujících slavností, které se těší velké pozornosti z řad místních občanů, zaměstnanců zámku, tisku a vedení Národního památkového ústavu.

První slavností v roce, slavenou na zámku Konopiště, je slavnost Božího těla. Proti dobám, kdy se odehrávala na zámku za Františka Ferdinanda d'Este, došlo jen k malým změnám. Prochází se opět zámeckým parkem, kde jsou umístěna jednotlivá zastavení, ale zahájení slavnosti i její ukončení se neodehrává v zámecké kapli, nýbrž na jižní terase zámku a v parku u prvního a posledního zastavení. V čele průvodu je nesen baldachýn, pod ním prochází celebrující kněz, dále ministranti, za nimi jdou družičky, které rozhazují okvětní lístky růží.

Následují muzikanti a správa zámku, pozvaní hosté a veřejnost. Obnovení této slavnosti se těší velkému zájmu a každoročně se u této příležitosti dostaví velký počet lidí.

V den výročí sarajevského atentátu, to znamená 28. června, je sloužena zádušní mše za Františka Ferdinanda a jeho ženu Žofii a za všechny oběti první světové války. Mše je sloužena v zámecké kapli.

Třetí slavnost je věnována sv. Hubertovi, patronu lovců, kterému je zasvěcena zámecká kaple. I tato slavnost se odehrává v zámecké kapli, ale nikoliv formou liturgického obřadu, ale koncertním vystoupením pozvaných umělců.

Všechny tyto církevní slavnosti jsou přístupné veřejnosti.

Správa zámku dále nabízí možnost církevních i civilních svatebních obřadů v zámecké kapli, a to celoročně. Svatby zajišťuje buď svatební agentura nebo přímo správa zámku Konopiště. Výzdobu obstarávají zahradnice z Růžové zahrady. Na oltáři se zapalují svíce a v případě zájmu se obřad doprovází hrou na zámecké harmonium. Kromě toho je zámecká kaple součástí prohlídek v rámci II. zámeckého okruhu. Do zámku se vstupuje na spodním nádvoří. V úvodu se popíše historie zámku, poté pokračuje skupina do hostinských pokojů, které před stavební šternberskou úpravou spojenou s přepatrováním severního paláce tvořily spodní část kaple. Z nich vede průvodce turisty schodištěm v nádvořním přístavku do zámecké kaple. Zde je dovoleno použít kostelních lavic v hlavní lodi. Výklad spočívá se seznámením o architektonickém vývoji kaple, patronizaci kaple a komentáři k jednotlivým exponátům. Dále se průvodce zmiňuje o postranních prostorech – oratoři a schodišti z ní do soukromých pokojů, umístěném ve velké věži, věžní místnosti s plastikami Widmannova oltáře a o sakristii. Na závěr se ještě zmíní o možnosti svatebních obřadů a církevních slavnostech. V červnu a září, vždy o víkendech, je výklad v kapli zpestřen hrou na harmonium.

Z kaple se vychází za harmoniem zalomenou chodbičkou do příčného křídla, které rozděluje nádvoří na spodní a horní díl. V tomto křídle vede hlavní schodiště. Tím se turisté dostanou do Zbrojnice, místnosti, která opět za Šternberků byla vybudována nad zámeckou kaplí. Sbírka zbraní Františka Ferdinanda patří k nejvzácnějším v Evropě a je jí věnován ve výkladu průvodce poměrně velký prostor.

Ze Zbrojnice se schází hlavním schodištěm do sálů severního křídla spodního nádvoří – do zámeckého Knihovny a Kuřáckého salonu. Zde prohlídka končí a skupina vychází stejnými dveřmi, kterými do zámku vešla.

Turistická sezóna na Konopišti trvá od začátku dubna do konce listopadu. Výjimečně lze pro zájemce udělat prohlídku i během zimních měsíců, ovšem za zvýšené vstupné a jen na okruh, který se momentálně neuklízí. Nicméně tyto zimní prohlídky nejsou příliš vítány, a to z důvodu ohrožení klimatických podmínek a tím i vystavených exponátů.

V zimních měsících se kaple temperuje a vlhkost vzduchu je upravována mobilním odvlhčovačem. Před třemi lety proběhla na zámku instalace zařízení, monitorujícího klimatické podmínky v jednotlivých prostorech zámku, včetně zámecké kaple. Data z těchto čidel jsou načítána a zobrazována na počítači v kanceláři správce mobiliárního fondu. Podle aktuálních hodnot, které jsou neustále k dispozici, probíhá úprava nevyhovujících podmínek přitápěním, větráním a instalací odvlhčovačů. Klimatickým podmínkám v kapli je věnována obzvláště velká pozornost, neboť je v zájmu správy zámku, aby vzácné exponáty, které se v kapli nacházejí, nebyly zbytečně vystavovány nepříznivým vlivům a nebyl narušován jejich stav. V nejbližší době se uskuteční hloubkový průzkum výtvarného umění, které je v kapli vystaveno. Průzkum bude provádět Mgr. Marek Pařízek, je naplánován na červen roku 2009 a ukončen by měl být nejpozději do konce 2009.

Zámek Konopiště je nezdědka vyhledáván filmaři. Správa zámku Konopiště se nebrání ani těmto aktivitám, je však důležité mít na paměti, že každé nasvětlení a změna teploty a vlhkosti působí negativně na vystavené exponáty. Proto jsou vytipované prostory, kde je případné natáčení vhodné a kde je naopak nežádoucí. Zámecká kaple je sice také k dispozici, ale jen na nezbytně dlouhou dobu a jen na záběry, které jsou pro celý projekt nepostradatelné.

Poslední využití kaple jsou reprezentativní účely. Projeví-li o návštěvu Konopiště zájem významná zahraniční osobnost, ať už z oblasti vědecké, kulturní či politické, správa zámku Konopiště se snaží důstojně reprezentovat památkové bohatství českých zemí a nabídnout v těchto netradičních prohlídkách zámku nikoliv běžné návštěvnické okruhy, ale výběr toho nejkrásnějšího, co na zámku je. Patří sem zámecká zbrojnice, kaple, Muzeum sv. Jiří a soukromý byt rodiny Františka Ferdinanda d'Este.

Závěr

Práce, kterou jsem zpracovala jako práci bakalářskou ke svému studiu na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, měla za cíl shromáždit co nejvíce informací, které se vztahují ke kapli na zámku Konopiště.

Za nezbytné jsem považovala doplnit i fakta, která se nedotýkala přímo kaple, ale Konopiště jako celku. Tím mám na mysli architektonický vývoj budovy, historii Konopiště a významné události s ním spojené a přehled jejich majitelů. Větší pozornost je věnována poslednímu majiteli Konopiště, který se do podoby zámku zapsal nejvýraznějším způsobem. K tomu přispěla i skutečnost, že se k osobě Františka Ferdinanda, jakožto následníka trůnu, zachovalo nejvíce literatury, pramenů a fotografického a dalšího materiálu.

Snažila jsem se informace, které se přímo ke kapli neváží, omezit jen na nejnútnejší fakta tak, aby čtenář získal sice celkový přehled, ale aby se hlavní téma nerozštělo v údajích, které s ním nijak nesouvisí.

Informace o kapli jsou, dalo by se říci, trojího druhu. Kaple jakožto stavba, inventář kaple a duchovní život s kaplí spjatý.

Kaple je součástí Konopiště od jeho prvopočátku. Již tato skutečnost v sobě odráží její výjimečnost a význam. Pro celé generace majitelů Konopiště představovala kaple nepostradatelnou část jejich sídla. Žádnému z prostorů na Konopišti se v minulosti nevěnovala taková péče, ať už po stránce stavební či interiérové.

Nejinak je tomu v době současné, kdy je zámek spravován Národním památkovým ústavem. Kaple je středem pozornosti vědců i návštěvníků zámku. Jsou v ní soustředěna nejvýznamnější díla, patří k prestižním expozicím, pořádají se v ní církevní slavnosti.

Přínos bakalářské práce a bádání shledávám ve shrnutí informací v jeden ucelený text, objev některých historických údajů s Konopištěm spojených a výsledky průzkumu mobiliárního fondu, jež stejně tak přinesly pár nových informací. Konkrétně sem patří např. údaje o pobytu významných osobností českých dějin na zámku Konopiště – Viléma a Petra z Rožmberka, Rudolfa II. a Fridricha Falckého. V souvislosti s mobiliářem je to rozšíření a doplnění informací u několika exponátů o jejich původ - nález záznamů o věnování ornátů pro liturgické účely Františkem Ferdinandem a jeho ženou Žofií.

Dalším významným faktem je zviditelnění významu kaple, pohled na kapli nejen jako na součást muzejní expozice, ale návrat k jejímu prvotnímu účelu, totiž ke slavení liturgie a podpoře duchovních hodnot lidského společenství.

Prameny

Archiv Ústavu dějin umění Praha. Fond J. Polák I A 1 a I A 7
Herrschaft Konopischt. Schloss Inventar 1820. RA Vrtba. I.č.110. SOA Praha
Chodovec
JISKRA, 25.1.1912
LIBER MEMORABILIMUM, Římsko-katolická farnost Benešov, 1836
Pozůstalost J. Volfa, SOA Praha, Katastrální obec Konopiště, inv.č.21, kart.1
Sborník vlastivědných prací z Podblanicka: VELEK Luboš: Ve službách „vysokého pána“ II, Benešov, 1999
SCHALLER J. 1788 A
SOA Praha, Pozůstalost J. VOLFA, Dodatek k pamětem Dr. Th. Otto Stavovského, šlechtitný kněz a vlastenec, inv. Č. 1,5, kart. 1,2
SPS.Č.k.256. Konopiště. SÚA Praha Chodovec

Literatura

ATTWATER Donald: Slovník svatých, Vimperk: Papyrus, 1993
BALBÍN Bohuslav: Krásy a bohatství české země, Praha: Panorama, 1986
BALETKA Tomáš: Páni z Kravař. Z Moravy až na konec světa, Praha – NLN, 2003
BERGER Rupert: Liturgický slovník, Praha: Vyšehrad, 2008
BŘEZAN Václav: Životy posledních Rožmberků I., II., Praha: Svoboda, 1985
DURDÍK Tomáš: Hrady kastelového typu 13. století ve střední Evropě, Praha: Academia, 1998
DVOŘÁK L.: Sňatek arciknížete Františka Ferdinanda a právní účinky jeho prohlášení z 28.6.1900. Příspěvek ku teorii práva ústavního (zvláštní otisk z Národních listů), Praha 1900
GALANDAUER Jan: František Ferdinand d'Este, Praha, 1993
HARNA Josef – FIŠER Rudolf: Dějiny českých zemí I., Praha: Fortuna, 1995
HEROUT Jaroslav: Staletí kolem nás, Praha: Panorama, 1981
HROCH Miroslav: Evropa. Historické události. Praha: Máj, 1980
CHARVÁT Jaroslav: Světové dějiny, Praha, 1981
CHROMÝ Mojmir: František Ferdinand d'Este a Hohenberkové, Heraldická ročenka 1989
JANÁČEK Josef: Rudolf II. a jeho doba, Praha – Litomyšl: Paseka, 1997

JIREČEK Josef: Rukověť k dějinám literatury české II., Praha 1876
KAŠIČKA: Zámek Konopiště. Stavebně historický průzkum zámku. Praha, 1975
KLIMEŠ Lumír: Slovník cizích slov, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985
KREJČOVÁ Marie, Zámek Konopiště (průvodcovský text), Konopiště 2001
KUBÍN Petr: Blahoslavený Hroznata. Kritický životopis. Praha: Vyšehrad, 2000
MENCLOVÁ Dobroslava: České hrady I., Praha: Svoboda, 1972
NIKITSCH-BOULLES P. (ed. J. Šefl): Před světovou válkou. Paměti soukromého sekretáře následníka Františka Ferdinanda, Beroun, 1926
PALACKÝ František: Z Dějin národu českého, Praha: Československý spisovatel
PERNES Jiří: O trůn a lásku. Dramatický život a tragická smrt Františka Ferdinanda d'Este, Praha: Brána, 2007
PREISS Pavel: František Julius Lux. Západočeský rokokový malíř, Praha: Skriptorium, 2000
PROCHÁZKOVÁ Eva: Benešov, Praha – Litomyšl: Paseka, 2005
SPĚVÁČEK Jiří: Karel IV., Praha: Svoboda, 1980
ŠEDIVÝ Ivan: Češi, české země a Velká válka 1914 – 1918, Praha – NLN, 2001
VESELÝ František: Konopiště. Vzpomínky a příspěvky k charakteristice, Praha, 1921
TYWONIAK Jiří: Benešov a Konopiště v minulosti, Benešov: Polygos Benešov, 1992

Výstavy

Konopišťské příběhy pro Vás – Josefa Schneibergová, SZ Konopiště, 2005

Seznam příloh

(Autor fotografií: Jana Sedláčková. Ze sbírek SZ Konopiště)

- Obr. 1 Erby majitelů Konopiště, SZ Konopiště.
- Obr. 2 Erb rodu Benešoviců, SZ Konopiště.
- Obr. 3 Erb rodu Šternberků, SZ Konopiště.
- Obr. 4 Erb Zdeňka ze Šternberka, SZ Konopiště.
- Obr. 5 Erb rodu Hodějovských, SZ Konopiště.
- Obr. 6 Erb rodu Vrtbů, SZ Konopiště.
- Obr. 7 Erb rodu Lobkoviců, SZ Konopiště.
- Obr. 8 Erb Františka Ferdinanda d'Este, SZ Konopiště.
- Obr. 9 Předpokládaná podoba hradu, SZ Konopiště.
- Obr. 10 Konopiště v 1. polovině 18. století, SZ Konopiště.
- Obr. 11 Konopiště před poslední přestavbou, SZ Konopiště.
- Obr. 12 Konopiště mezi lety 1900-1914, SZ Konopiště.
- Obr. 13 Přestavba zámecké kaple na konci 19. století, SZ Konopiště.
- Obr. 14 Přestavba zámecké kaple na konci 19. století, SZ Konopiště.
- Obr. 15 Kaple kolem roku 1905, SZ Konopiště.
- Obr. 16 Fragment gotického schodiště u zámecké kaple, SZ Konopiště.
- Obr. 17 Schodiště ve velké věži, dobová fotografie, SZ Konopiště.
- Obr. 18 Schodiště ve velké věži, současnost, SZ Konopiště.
- Obr. 19 Plastiky Widmannova oltáře ve věžní místnosti, SZ Konopiště.
- Obr. 20 Sv. Ivan, Widmann Lazar, 1746-1747, SZ Konopiště.
- Obr. 21 Putti, Widmann Lazar, 1746-1747, SZ Konopiště.
- Obr. 22 Sakristie, SZ Konopiště.
- Obr. 23 Kaple, pohled od západu, SZ Konopiště.
- Obr. 24 Kaple, kněžiště, SZ Konopiště.
- Obr. 25 Kaple, pohled od východu, SZ Konopiště.
- Obr. 26 Oratoř, SZ Konopiště.
- Obr. 27 Harmonium, SZ Konopiště.
- Obr. 28 Madona, konec 15. století, olejomalba, SZ Konopiště.
- Obr. 29 Vitráž, Ukřižování Krista, 17. století, kaple, SZ Konopiště.
- Obr. 30 Vitráž, Snímání z kříže, 19. století, kaple, SZ Konopiště.
- Obr. 31 Vitráž, Korunování Panny Marie, 18. století, kaple, SZ Konopiště.

- Obr. 32 Pozdně gotický oltář s Kristem Bolestným, 1475-1500, kaple, SZ Konopiště
- Obr. 33 Gotický křídlový oltář, 1. polovina 16. století, kaple, SZ Konopiště
- Obr. 34 Reliéf Evangelista Lukáš, 16. – 17. století, kaple, SZ Konopiště
- Obr. 35 Reliéf Svatá rodina s anděly, 16. století, kaple, SZ Konopiště
- Obr. 36 Ornáty, SZ Konopiště.
- Obr. 37 Detail ornátu ze svatebních šatů Žofie z Hohenbergu, SZ Konopiště.
- Obr. 38 Oficiální svatební fotografie Františka Ferdinanda d'Este a Žofie z Hohenbergu, SZ Konopiště.
- Obr. 39 Svatební fotografie Františka Ferdinanda d'Este a Žofie z Hohenbergu, SZ Konopiště.
- Obr. 40 Svatební fotografie Františka Ferdinanda d'Este a Žofie z Hohenbergu, SZ Konopiště.
- Obr. 41 Žofie z Hohenbergu, SZ Konopiště.
- Obr. 42 Žofie z Hohenbergu, SZ Konopiště.
- Obr. 43 František Ferdinand d'Este, SZ Konopiště.
- Obr. 44 Rodina Františka Ferdinanda d'Este, SZ Konopiště.
- Obr. 45 Rodina Františka Ferdinanda d'Este, SZ Konopiště.
- Obr. 46 Děti Žofinka a Max, SZ Konopiště.
- Obr. 47 Dcera Žofie, SZ Konopiště.
- Obr. 48 Syn Max, SZ Konopiště.
- Obr. 49 Syn Ernest, SZ Konopiště.
- Obr. 50 Otto Stanovský, SZ Konopiště.
- Obr. 51 Otto Stanovský s Maxem a Ernestem, SZ Konopiště.
- Obr. 52 Otto Stanovský s Maxem a Ernestem, SZ Konopiště.
- Obr. 53 Otto Stanovský, SZ Konopiště.
- Obr. 54 Boží tělo, SZ Konopiště.
- Obr. 55 Boží tělo, SZ Konopiště.
- Obr. 56 Boží tělo, SZ Konopiště.
- Obr. 57 Sarajevo, 28.6.1914, SZ Konopiště.
- Obr. 58 Sarajevo, 28.6.1914, SZ Konopiště.
- Obr. 59 Sarajevo, 28.6.1914, SZ Konopiště.
- Obr. 60 Atentát v Sarajevu, SZ Konopiště.
- Obr. 61 Pohřeb Františka Ferdinanda a Žofie z Hohenbergu, SZ Konopiště.
- Obr. 62 Pohřeb Františka Ferdinanda a Žofie z Hohenbergu, SZ Konopiště.

Obr. 63 Rodinná hrobka v Artstettenu, SZ Konopiště.

Obr. 64 Zámek Artstetten, SZ Konopiště.

ANNOTATION

CHAPEL OF ST. HUBERT AT THE KONOPIŠTĚ CASTLE

The deal of bachelor work is a trial to give an assistance in exploring of chapel at the Konopiště castle and to bring a comprehensive scene of its history, interferences of particular holders, inner equipment's changes and to outline spiritual life of the former centuries. The work contains six parts. The first one briefly informs about the history of the Konopiště castle from its foundation to expropriation by the Czechoslovak republic. The second part analyzes architectural evolution of the chapel, that presents basic and the oldest part of whole object. The following chapter describes inventory of the chapel. The main attention is given to rococo inventory and to collections of Franz Ferdinand d'Este, which are at the chapel in the majority part still today. In the fourth chapter there is written the church celebrations and feasts, made during the days of Franz Ferdinand d'Este. In rich photographic inventory fund there has been preserved many photographs from these occasions, mainly from the celebration of Corpus Christi, which had been periodically organized. In the present this tradition has been returned. By this I come to write of the fifth chapter, the present. The castle is now in keeping of National heritage institut and it is opened for public. Besides classical tours the castle offers another actions, also the church actions, made in the castle chapel. In closing charter I summarized and rated previous text and added my opinion of importance and contribution of the chapel.

POČET ZNAKŮ: 84 655